

Mika Nurminen

Jälkihuoltonuoren ääni kuuluviin

Seurantakartoituksella tukea itsenäistysprosessiin

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi AMK

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

29.10.2014

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Mika Nurminen Jälkihuoltonuoren ääni kuuluviin Seurantakartoituksella tukea itsenäistymisprosessiin 35 sivua + 2 liitettä 25.10.2014
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaalialan koulutusohjelma
Ohjaaja(t)	Yliopettaja Jyrki Konkka Lehtori Riikka Harju
<p>Kehittämistehtäväni tavoitteena oli tuottaa yksityiseen lastensuojelupalveluja tarjoavaan yritykseen jälkihuoltonuorten elämäntilanteen seuraamista varten kartoituslomake ja siihen liittyvä ohjeistus työvälineeksi jälkihuollon omaohjaajalle.</p> <p>Tavoitteena on kartoituslomakkeen avulla kerätä säännöllisesti kokonaisvaltaista tietoa nuoren arjen tilanteesta. Saadun tiedon pohjalta työyhteisö voi kehittää jälkihuollon toimintaa asiakasta huomioivammaksi alati kiristyvillä kilpailumarkkinoilla.</p> <p>Kartoituslomakkeen toisena tavoitteena on tukea yrityksen jälkihuollossa olevien nuorten osallisuutta ja tuottaa heille osallisuuden kokemuksia. Tarkoituksena on lisätä kartoituslomakkeen perusteella tehdyllä haastattelulla nuoren osallisuuden kokemuksia niin, että nuori saa aidon kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisesta omiin asioihinsa.</p> <p>Monimuotoinen opinnäytetyöni koostuu raporttiosuudesta sekä itse tuotoksesta. Opinnäytetyöni teoriapohjan muodostaa osallisuuden käsite. Kerron osallisuudesta yleensä ja tarkastelen mitä käsitteellä tarkoitetaan eri näkökulmista katsottuna. Avaan myös mitä osallisuuden käsitteellä tarkoitetaan lastensuojelussa ja jälkihuollossa.</p> <p>Kehittämistehtäväni tuotoksen arvioimiseksi annoin kartoituslomakkeen testattavaksi jälkihuollon ohjaajille. Palautteen perusteella kartoituslomakkeen haastattelurunko kysymyksiin oli toimiva systemaattiseen tiedonkeruuseen ja siten jälkihuollon toiminnan kehittämiseen sekä nuoren osallisuuden kokemuksen tuottamiseen. Ohjaajat kokivat ohjeistuksen selkeäksi ja arvioivat kartoituslomakkeen auttavan nuoren tilanteen arvioinnissa.</p>	
Avainsanat	lastensuojelu, osallisuus, jälkihuolto

Author(s) Title Number of Pages Date	Mika Nurminen A Voice for a Young Client in After-Care with Follow up Survey 35 pages + 2 appendices 2 November 2014
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor(s)	Jyrki Konkka, Principal Lecturer Riikka Harju, Senior Lecturer
<p>The aim of this thesis was to create a survey form and instructions thereof as a tool for the staff in a private welfare service provider. The feedback system will gather comprehensive data about the details of the young client's everyday life and this knowledge will help the staff to tailor the after-care to suit the client in the increasingly competitive market.</p> <p>Second target is also to support the young clients in the after-care process by involving them and giving them a sense of participation. With interviews the young person gets a true feeling of being heard and being able to influence their own life development.</p> <p>This practice-based thesis consists of a report and the feedback system. The theoretic basis of this thesis is centered on the concept of participation. I will review this concept in general and study the different meanings of it. I will also clarify what the concept of participation means in child welfare.</p> <p>In order to evaluate the feedback mechanism, I have submitted the system to the after-care counselors to be tested. The system was deemed a suitable system for obtaining detailed information, developing the operations of the after-care, and creating a feeling of participation for the young client. The staff felt the instructions were clear and also that this system will help in evaluating the situation and development of the client.</p>	
Keywords	child protection, participation, after-care

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Lastensuojelu ja jälkihuolto	2
2.1	Lastensuojelun palvelujärjestelmä	2
2.2	Avohuollon tukitoimet	3
2.3	Lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto ja sijaishuolto	5
2.4	Jälkihuolto ja sen toteuttaminen	5
2.4.1	Yrityksen jälkihuolto	6
2.5	Jälkihuollon toteuttamista ohjaavat periaatteet ja jälkihuollon suunnittelu	7
2.5.1	Jälkihuollon toteuttaminen yrityksessä	8
2.6	Nuoren tukeminen yrityksen jälkihuollossa	9
2.6.1	Psykososiaalinen tuki	10
2.6.2	Asumisen tukeminen	11
2.6.3	Taloudellinen tuki	12
2.6.4	Koulutuksen, työelämän ja harrastusten tukeminen	13
2.6.5	Lähiverkoston tukeminen	13
2.6.6	Jälkihuollon päättäminen ja arviointi	14
3	Osallisuus	14
3.1	Osallisuuden historiaa	15
3.2	Lasten oikeuksien sopimus ja kansalliset sopimukset	17
3.3	Osallisuus lastensuojelussa ja jälkihuollossa	18
3.3.1	Osallisuuden rakennuspalikat	19
3.3.2	Kuulluksi tuleminen	21
3.4	Työntekijöiden asenteet	22
4	Kehittämistehtävä	23
5	Toteutustapa	24
6	Toteuttamisen kuvaus	25
6.1	Koeversio	29
6.2	Haastattelulomakkeen ohjeistuksen tekeminen	30
6.3	Kartoituslomakkeen kokeilu työntekijöillä	31
7	Arviointi	31

8 Pohdinta

33

Lähteet

36

1 Johdanto

Monimuotoinen opinnäytetyöni liittyy työskentelyyni yksityisessä lastensuojelun sijais- huolto- ja jälkihuoltopalveluja tuottavassa yrityksessä jossa toimin jälkihuollossa olevien nuorten ohjaajana. Koska edustamani yritys pyrkii kehittymään jatkuvasti vahvasti kilpai- lulla alalla, toiminnan kehittäminen ja asiakastyytyvyyden parantaminen on yksi tär- keistä kehityskohteista.

Edustamassani yrityksessä jälkihuoltoa on toteutettu erilaisin tavoin kymmenen vuotta vaihtelevin tuloksin. Kaksi vuotta sitten yritykseen kehitettiin jälkihuoltomalli joka on toi- minut hyvin. Tämän seurauksena yrityksen jälkihuoltoyksikkö on lähtenyt voimakkaasti kasvamaan. Yhtenä keskeisenä kasvun elementtinä on ollut asiakkaiden äänten kuule- minen ja niihin vastaaminen. Työntekijämäärän kasvaessa yrityksessä on tärkeää tur- vata vastaisuudessakin nuorten äänten kuuleminen ja toiminnan mukauttaminen jousta- vasti asiakkaiden tarpeiden mukaan.

Opinnäytetyössäni kehitän työvälineen jälkihuollon ohjaajien käyttöön. Kehittämäni työ- väline on kartoituslomake jälkihuollon omaohjaajalle. Kartoituslomakkeen avulla tehdyn nuoren haastattelun avulla saadaan kattavasti tietoa nuoren elämäntilanteesta jolloin nuorelle annettavaa tukea voidaan kohdentaa tarkoituksenmukaisesti ja joustavasti. Kar- toituslomakkeen avulla tehdyn haastattelun avulla on tarkoitus saada tuotua nuoren ääni kuuluviin koko hänen itsenäistymisprosessinsa ajan ja tuottaa hänelle osallisuuden ko- kemuksia jälkihuollossaan. Nuorilta saatavan tiedon pohjalta pyritään kehittämään yri- tyksen toimintatapoja edelleen paremmin nuorten osallisuutta tukevaksi ja näin vielä pa- rantamaan nuorten asiakastyytyvyyttä yrityksen jälkihuoltotoimintaan.

Raporttini toisessa luvussa kerron toimintaympäristöstä joka rakentuu lastensuojelun palvelujärjestelmästä ja siihen liittyvästä jälkihuollosta. Kuvaan jälkihuollon toteuttamista ja sitä ohjaavia periaatteita sekä sen suunnittelua. Kerron myös miten edustamassani yrityksessä toteutetaan jälkihuoltoa.

Opinnäytetyöni teoreettisena viitekehyksenä toimii osallisuus. Kolmannessa luvussa avaan syvemmin osallisuuden käsitettä kertomalla siinä osallisuuden historiasta ja sen lähtökohdista. Teen selkoa osallisuutta kuvaavista malleista ja sen osatekijöistä. Sa- malla kuvaan työntekijöiden asenteiden merkitystä nuorten osallisuuteen. Kerron myös

mitä osallisuudella tarkoitetaan jälkihuolto nuorten kohdalla. Neljännessä luvussa kuvaan kehittämistehtäväni ja viidennessä luvussa suunnitelmani sen toteuttamiseksi. Kuudennessa luvussa kerron, miten toteutin kartoituslomakkeen ja siihen liittyvän ohjeistuksen tekemisen. Lopuksi arvioin sitä, miten hyvin suunnitelmani ja siihen liittyvät menetelmälliset valinnat toteutuivat käytännössä.

2 Lastensuojelu ja jälkihuolto

Tässä kappaleessa kerron lastensuojelun palvelujärjestelmästä, sen tarkoituksesta ja toteuttamisesta. Kerron lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun kuuluvasta avohuollosta, lapsen sijoituksesta ja huostaanotosta. Kerron tarkemmin jälkihuollosta ja sen toteuttamisesta noin yleensä ja edustamassani yrityksessä. Kuvaan toteuttamista ohjaavia periaatteita ja suunnittelua. Kerron myös jälkihuoltoprosessista yleisesti ja yrityksessä.

2.1 Lastensuojelun palvelujärjestelmä

Lastensuojelun palvelujärjestelmä on laaja kokonaisuus jonka tarkoitus on edistää ja tukea lasten kasvua ja kehitystä (Lastensuojelun palvelujärjestelmä n.d). Lastensuojelun järjestäminen on kunnan tehtävä. Kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen (esim. sosiaalilautakunta, perusturvalautakunta tai vastaava) ja muiden kunnan viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä (Taskinen 2007: 23). Lastensuojelulain mukaan kunnan tulee järjestäessään ja kehittäessään palveluja lapsille, nuorille ja lapsiperheille huolehtia siitä, että annettavilla palveluilla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä (Lastensuojelulaki 2007/417, 8§).

Lastensuojelu jakautuu ehkäisevään lastensuojeluun sekä lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. Ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan kunnissa mm. äitiys- ja lastenneuvoloissa, terveydenhuollossa, päivähoidossa, perhekeskuksissa, opetuksessa ja nuorisotyössä. Siinä ei vaadita asiakkuutta vaan työtä tehdään osana lapsille, nuorille ja perheille kohdennettua palveluja. (Lastensuojelu 2012.)

Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun kuuluu lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä sijaishuolto ja jälkihuolto. Lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla on viimesijainen vastuu lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta ja sen ydintehtävänä on turvata lapsen oikeus arvokkaaseen elämään ja mahdollisuus turvallisiin ihmissuhteisiin. Lapsen tulee saada olla lapsi tarpeeksi kauan ilman aikuisten ongelmia. (Taskinen 2007: 12.)

2.2 Avohuollon tukitoimet

Avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä viipymättä mikäli lapsen kasvuolosuhteet eivät turvaa hänen terveyttään tai kehitystään tai jos lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa niitä. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen kehitystä sekä vahvistaa vanhempien ja huoltajien kasvatuskäytä- ja mahdollisuuksia. Ne toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä vanhempien, huoltajien ja lapsen kasvatuksesta vastaavien kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007 § 34.)

Mikäli lastensuojelun tarve oleelliselta osin johtuu asunnon puuttumisesta tai puutteellisista asumisololoista tai riittämättömästä toimeentulosta on kunnan viivytyksettä järjestettävä nämä asiat kuntoon. Taloudellista tukea voidaan avohuollon tukitoimena myöntää myös koulunkäyntiin, ammatin ja asunnon hankintaan, työhön sijoittumiseen, harrastuksiin, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämiseen. Kun tuet tarjotaan tarpeeksi ajoissa ja tarpeeseen nähden sopivan suuruisina voidaan näillä keinoin mahdollisesti lopettaa lastensuojelun tarve tai välttää lapsen sijoittaminen. Perheitä voidaan taloudellisesti myös tukea toimeentulotuella ja ehkäisevällä toimeentulotuella. (Lastensuojelulaki 417/2007 § 34.)

Lastensuojelulain mukaan kunnalla on velvoite avohuollon järjestämiseen mutta se ei tarkoita että yksittäisellä lapsella ja perheellä olisi aina oikeus avohuollon palveluihin. Sosiaalityöntekijä arvio, millaista tukea lapsi tai perhe tarvitsee ja tekee päätöksen järjestää tarvittavaa tukea. Avohuolto perustuu yhdessä perheen ja lapsen kanssa tehtävään asiakassuunnitelmaan. Tämä tarkoittaa sitä että sosiaalityöntekijän arvio ei vielä yksin riitä vaan tarvitaan myös keskustelua lapsen ja perheen kanssa. Avohuollon tukitoimiin vaikuttaa myös kunnan määrärahat. Ne asettavat tietyn raamin sille, mitä voidaan järjestää. (Heino 2008: 16.)

Avohuollon tukitoimina voidaan järjestää myös erilaisia palveluja asiakassuunnitelman mukaisesti. Palveluiden antamisesta lapsen ja perheen tukemiseksi tarvitaan kuitenkin erillinen päätös. Avohuollon tukitoimien määrä ja laatu vaihtelee paikallisesti koska kuntien pitää kyetä vastaamaan juuri paikallista tarvetta. Kaikki perheet eivät myöskään ole halukkaita samoihin tukitoimiin eikä välttämättä se tukitoimi joka soveltuu toiselle perheelle tai lapselle sovi toiselle. Keskeistä on löytää perheelle tai lapselle sellainen avohuollon tukitoimi joka turvaa lapsen hyvinvoinin ja josta perheet kokevat aidosti saavansa apua. (Taskinen 2007: 41-41.)

Lastensuojelulain 2007/417 mukaan kunnalla tulee olla käytettävissä ainakin seuraavat palvelut ja tukitoimet:

- lasten päivähoido
- lapsiperheiden kotipalvelu
- tuki lapsen ja perheiden ongelmatilanteen selvittämiseen
- lapsen tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä
- tukihenkilö tai –perhe
- lapsenhoitopalvelut ja terapia
- perhetyö
- koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoitoon
- vertaisryhmätoiminta
- loma- ja virkistystoiminta
- muita lasta ja perhettä tukevia toimia ja palveluita

Muita käytössä olevia kunnan lasta ja perhettä tukevia toimia ja palveluita on esim. läheisneuvonpito, erilaisia ratkaisukeskeisen työn ja verkostotyön menetelmiä, kriisityötä ja kriisipäivystys äkillisten perheongelmien käsittelemiseksi, vauvaperhetyötä, seikkailu- ja perheleirejä, erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja välineistöä, tukiasuntoja- ja turvakoipaikkoja, taidelähtöisiä menetelmiä sekä uusien menetelmien kokeiluja. (Taskinen 2007: 43.)

Edellä mainittujen tukitoimien tuottaminen ja järjestäminen ovat kuitenkin eri asioita. Sosiaalitoimen ei tarvitse tuottaa avohuollon palveluita itse vaan niitä voidaan järjestää kunnassa monin eri tavoin. Kunnat voivat käyttää tarvittaessa terveydenhuollon palveluita,

tuottaa tarvittavat palvelut yhdessä muiden kuntien kanssa tai ostaa niitä yksityisiltä palvelujen tuottajilta. (Heino 2008: 17.)

Lapsi voidaan myös sijoittaa avohuollon tukitoimena yhdessä vanhempansa, huoltajansa tai kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa tuen tarvetta arvioivaan perhe- tai laitoshuoltoon. Lapsi voidaan sijoittaa myös yksin avohuollon tukitoimena. Tämä kuitenkin edellyttää huoltajan sekä 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumukset. Edellytyksenä sijoitukselle on että se on tarpeen lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi, kuntouttamiseksi tai huolenpidon järjestämiseksi väliaikaisesti huoltajan sairastumisen tai muun vastaavan syyn vuoksi. (Saastamoinen 2010: 58.)

2.3 Lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto ja sijaishuolto

Jos lapsi on välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa voidaan tehdä kiireellinen sijoitus. Vaaratilanteena voi olla äkillinen puute lapsen huolenpidossa tai selkeä uhkaava vaara esim. akuutti väkivalta perheessä tai huoltajat ovat väliaikaisesti kykenemättömiä pitämään lapsesta huolta esim. päihteiden käytön vuoksi. Kiireellinen sijoitus voi tulla kysymykseen myös tilanteissa joissa vanhemmat tai huoltajat eivät pysty huolehtimaan lapsesta esimerkiksi sairauden tai onnettomuuden takia. Tällöin lapsi pyritään sijoittamaan ensisijaisesti sukulaisen tai muun läheisen ihmisen huomaan. Kiireellinen sijoitus pitää lopettaa heti kun siihen ei ole enää perustetta kuitenkin viimeistään 30 päivän kuluttua päätöksen tekemisestä mikäli tänä aikana sitä ei ole otettu käsiteltäväksi huostaanottoasiana. (Saastamoinen 2010: 39-40.)

2.4 Jälkihuolto ja sen toteuttaminen

Lastensuojelun jälkihuolto on viimeinen osa lakisääteistä jälkihuoltoprosessia. Jälkihuollolla tarkoitetaan alle 18-vuotiaan lapsen huostaanoton tai sijoituksessa olleen lapsen päättymisen jälkeistä aikaa aina 21- ikävuoteen asti jolloin yhteiskunta vastaa toimenpiteistä joiden päämääränä on turvata nuoren toimintakyky, itsenäistyminen ja aikuiseksi kasvamisen (Lastensuojelulaki 417/2007, § 75). Jälkihuollon järjestäminen on kunnan vastuulla ja sen velvollisuus järjestää jälkihuoltoa loppuu viisi vuotta sijoituksen jälkeen tai kunnes nuori täyttää 21-vuotta. Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle. Jälkihuollon tavoitteena on joko saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itsenäiseen elämään. (Taskinen 2007: 88.)

Jälkihuolto perustuu lapsen tai nuoren tuen tarpeisiin. Riittävä toimeentulo ja asumisen järjestäminen ovat perusedellytyksiä omillaan pärjäämiseksi. Se voi olla oman sosiaalityöntekijän neuvonnan ja ohjauksen lisäksi muuta psykososiaalista tukea kuten esim. tukihenkilö- tai perhe, verkostokartoitusta ja vertaistukiryhmiä. Psykososiaaliseen tukeen voi liittyä henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa vaikkapa arjessa selviytymiseen ja itsenäisen elämän taitoihin tai yhteiskunnan palveluihin ohjaamista. Jälkihuollossa nuorta voidaan tukea esim. koulunkäynnissä ja opinnoissa, työllistymisessä ja harjoittelussa ja harrastuksissa. Se voi olla loma- ja virkistysmahdollisuuksien tarjoamista tai mahdollisuutta osallistua vertaistukiryhmään. Nuori voi saada taloudellista tukea asumiseen, koulutukseen ja muihin itsenäistymiseen liittyviin menoihin sekä ohjausta järkevään taloudenhallintaan. (Jälkihuolto n.d.)

2.4.1 Yrityksen jälkihuolto

Yhteistyökumppaninani toimivan yrityksen tavoitteena on tuottaa ja kehittää yksilöllisiä, asiakaslähtöisiä jälkihuollon itsenäistymisvaiheen palveluita, joilla turvataan kunkin nuoren siirtyminen sijaishuollon jälkihuoltopalveluista omaan itsenäiseen elämään. Yrityksen jälkihuoltopalvelut on tarkoitettu peruskoulun päättäneelle nuorelle, joka tarvitsee tukea täysi-ikäisyyden lähestyessä tai huostaanoton päättymisen jälkeen täysi-ikäisenä. Tavoitteena on tukea nuorta tämän omassa elämännäytännössä ja antaa valmiuksia itsenäiseen asumiseen. Jälkihuollon perustehtävä on vahvistaa nuoren tiedollisia, taidollisia ja emotionaalisia valmiuksia. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

Jälkihuollossa työskentelyä ohjaa jokaisen nuoren oma jälkihuoltosuunnitelma, josta ilmenee jälkihuollon tavoitteet sekä suunnitelma, millaisin yksilöllisin tukitoimin palvelu toteutuu. Jälkihuollossa nuorta tuetaan yksilötapaamisten avulla sitoutumaan opiskeluun tai työelämään sekä yhteiskunnan sääntöihin. Jälkihuollon käsikirjassa on toimintaohjeet jälkihuoltotyön toteuttamisesta, joka omalta osaltaan ohjaa jokaisen yksittäisen ohjaajan työskentelyä niin, että varsinainen perustehtävä toteutuu. Jälkihuollon ohjaajien toiminnallinen työtapa valmentaa nuoria arjen haasteisiin ja painottaa kaikessa nuoren oman toiminnan ja aktiivisuuden merkitystä. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

Yrityksen jälkihuoltopalveluihin voi siirtyä sekä yrityksen ylläpitämistä nuorisokodeista että ulkopuolelta, sosiaalitoimen ohjaamana. Nuoren siirtyminen jälkihuoltoon tapahtuu

suunnitelmallisesti. Suunnitelman tekemisestä sekä palvelutarpeen kartoituksesta vastaa jälkihuollon vastaava työntekijä yhdessä nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

2.5 Jälkihuollon toteuttamista ohjaavat periaatteet ja jälkihuollon suunnittelu

Jälkihuollon toteuttamista ohjaavat samat periaatteet kuin mitkä ovat lastensuojelulain 2007/417 keskeiset periaatteet 4§. Jälkihuollon on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia ja pyrittävä ehkäisemään lapsen ja nuoren ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Tärkeimmät periaatteet aikuiseksi kasvavan nuoren kohdalla ovat tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen, mahdollisuus saada ikätason mukaista valvontaa ja huolenpitoa, taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen hankkiminen, itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen sekä mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. Jälkihuolto tulee toteuttaa lapsen edun mukaisesti suunnitelmallisesti huomioiden nuoren omat toivomukset ja mielipiteet. (Lastensuojelulaki 417/2007, § 76, § 35 -37.)

Lastensuojelulain 76§ ja 30§ mukaan jälkihuollossa olevaa lasta tai nuorta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet sekä erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle tai nuorelle sekä hänen vanhemmilleen tai huoltajilleen. Tarvittaessa asiakassuunnitelmaa täydennetään erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. (Lastensuojelulaki 417/2007, § 76, § 30.)

Valtakunnallisten sijaishuollon laatukriteereiden mukaan jälkihuollon päämääränä on saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itsenäiseen elämään, omillaan toimeentulevaksi aikuiseksi, jolla on oma sosiaalinen verkosto tukenaan. Suunnitteluprosessin tavoitteena on uuden elämänvaiheen kokonaisuuden hahmottaminen ja kirjaaminen suunnitelmaksi lapsen tai nuoren ja hänelle tärkeiden ihmisten kanssa. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004: 29.)

Ennen jälkihuollon alkua kartoitetaan lapsen tai nuoren sosiaalinen verkosto samoin kuin kaikki palvelut jotka on tarjolla lapselle ja nuorelle sekä heidän perheilleen. Eri toimijoiden kesken sovitaan selkeästi työn- ja vastuunjako jälkihuollossa. Jälkihuoltosuunnitelma joka tehdään hyvissä ajoissa ennen sen varsinaista alkamista jäsentää nuoren elämäntulkua esim. sijaishuollon päättymisen jälkeen. Suunnitelman tulee perustua realistiseen

näkemykseen nuoren ja hänen lähipiirinsä tilanteesta. Jälkihuoltosuunnitelmaan kirjaan jatko-opinnot, asuminen, sosiaalisen verkoston tila, harrastukset, työ ja toimeentulo ja tavoitteet ja keinot. (Valtakunnallisen sijaishuollon laatukriteerit 2004: 29.)

2.5.1 Jälkihuollon toteuttaminen yrityksessä

Edustamassani yrityksessä jälkihuollon prosessi muodostuu viidestä vaiheesta jotka ovat tulovaihe, kartoitusvaihe, asiakassuunnitelma, työskentelyvaihe ja päätösvaihe. Tulovaiheessa pidetään aloituspalaveri jossa sovitaan yhdessä sosiaalitoimen, nuoren ja hänen läheisverkostonsa kanssa jälkihuollon tavoitteet ja suunnitelma sekä mietitään nuorelle sopivin jälkihuollon tukimuoto. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

Kartoitusvaiheessa arvioidaan nuoren osaaminen ja valmiudet sekä tuen tarve käytännössä. Kartoitusvaiheen jälkeen jälkihuolto-ohjaaja laatii asiakassuunnitelman, jossa työskentelylle määritellään konkreettiset tavoitteet. Tässä vaiheessa myös suunnitellaan miten tulovaiheen tavoitteita lähdetään toteuttamaan. Käytännön toteutuksesta huolehtii nuoren omaohjaaja yhdessä jälkihuoltovastaavan kanssa jälkihuoltosuunnitelman pohjalta. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

Työskentelyvaiheessa toteutetaan asiakassuunnitelman mukaista työskentelyä, menetelminä mm. asumisharjoittelu, toiminnallisuus sekä työn ja opiskelun tukeminen. Suunnitelman seuranta tapahtuu kuukausittain sosiaalitoimeen lähetettävillä kuukausiraporteilla ja nuoren itsearviointilomakkeella. Suunnitelmaa seurataan lisäksi myös sosiaalitoimen palavereissa joissa myös tarpeen mukaan uudelleen arvioidaan jälkihuoltosuunnitelman tavoitteet. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

Päätösvaiheessa nuoren asiakkuus siirtyy toisalle tai se lakkaa nuoren täyttäessä 21 vuotta. Päätösvaiheen aikana nuorelle hankitaan asunto sekä varmistetaan arjen rakenteet nuoren selviytymiseksi itsenäisen elämän tiellä. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

Kuvio 1. Jälkihuolto prosessi "Hyvä Elämä" (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014)

2.6 Nuoren tukeminen yrityksen jälkihuollossa

Yrityksen jälkihuollon toiminnallinen hoitomalli, asumismuodosta riippumatta, rakentuu neljästä toiminnan tasosta joissa harjoitellaan itsenäistymisvalmiuksia. Näihin valmiuksiin kuuluvat kodinhoito, asiointi ja taloudenhoito, itsestä huolehtiminen sekä yhteiskunnan pelisäännöt ja vastuun ottaminen. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

Jälkihuollon toiminnallisuus toteutuu myös nuorille tarjotussa vapaa-ajan toiminnassa. Jälkihuollon ryhmä tekee retkiä, käy konserteissa ja harrastaa yhdessä eri liikuntalajeja kuten kuntosaliharjoittelua, judoa ja brasilialaista jujutsua. Musiikin tekemisestä kiinnostuneille on mahdollisuus myös bänditoimintaan. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

Tuen määrä nuorelle vaihtelee sopimuksesta riippuen. Jotkut nuoret tarvitsevat usein juuri sijoituksen päätyttyä ympärivuorokautista tukea elämiseen. Tästä yleensä mennään vaiheittain eteenpäin niin että jälkihuollon loppuvaiheessa kun tuen tarve on pienempi, nuorta nähdään esim. vaikkapa vain kerran viikossa. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

2.6.1 Psykososiaalinen tuki

Psykososiaalinen tuki on yrityksessä käytännössä jälkihuollon ohjaajan ja nuoren tapauksia. Omaa sosiaalityöntekijää nuoret tapaavat käytännössä noin 1-3 kertaa vuodessa. Ohjaajan ja nuoren välillä tapahtuva tuen muoto vaihtelee suuresti. Jotkut nuoret pitävät tärkeänä keskustelua, toiset taas kaipaavat enemmän ohjeita ja neuvoja raha- ja talousasioissa, ruoanlaitossa, ihmissuhdeasioissa ja asumisasiossa. Tarvittavan tuen määrä ja kirjo vaihtelevat suuresti nuoren elämäntilanteen mukaan. Käytännössä on havaittu että erilaisissa siirtymävaiheissa tuen tarve on suurimmillaan. Tällaisia vaiheita ovat siirtyminen jälkihuoltoon, täysi-ikäisyyden saavuttaminen, opiskelun ja työn alkaminen sekä loppuminen sekä erilaiset muutokset nuoren ihmissuhteissa. (Voutilainen 2014.)

Tärkeintä jälkihuoltotyön onnistumiseen on se että nuorella on vähintään yksi sellainen aikuissuhde johon nuori kokee pystyvänsä luottamaan. Ajan antamisella nuorelle ja keskusteluilla nuoren kanssa arkisista asioista nuori pystyy näkemään että hän on arvokas ja tärkeä jonkun silmissä. Aikuisen pysyvyys on nuorelle tärkeää. Silloin hän voi harjoitella kestämiään suhteessa omia tunteitaan sekä oppia ymmärtämään ja ilmaisemaan niitä. (Laaksonen 2004: 27.)

Vertaistuki on yksi psykososiaalisen tuen muodoista. Yrityksen jälkihuollossa nuorilla on erilaisia vertaisryhmiä. Erilaiset yhteisölliset asumisjärjestelyt luovat luonnollisen kohtaamispaikan samassa tilanteessa oleville nuorille. Esimerkiksi vahvasti tuetussa asumisessa pidetään viikoittain kokoukset jossa yhtenä huomion kohteena on vertaistuki. Yhtälailla viikoittain pidettävät kokki-illat tai judoharjoitukset mahdollistavat tapaamisen ja kokemusten vaihdon samassa elämäntilanteessa oleville nuorille. Vertaistuki perustuu kokemuksellisuudelle ja siihen että nuori on itse toimijana, ei hoidon tai kasvatuksen kohde. Yhdessä tekemällä voidaan saada onnistumisen kokemuksia ja rohkaistua, voimaantua. Vertaistoiminta luo sosiaalista pääomaa joka omalta osaltaan ylläpitää ja edistää terveyttä. Tutkimusten mukaan vertaistuella on suurempi merkitys jaksamiselle ja elämän hallinnalle kuin millään ammattiavulla. (Laaksonen 2004: 29-30; Voutilainen 2014.)

2.6.2 Asumisen tukeminen

Yksi tärkeä osa nuoren jälkihuoltoa on asumisen järjestäminen. Se on subjektiivinen oikeus jonka järjestäminen on nuoren sijoittaneen kunnan vastuulla mikäli hänen kuntouttamisensa sitä edellyttää (Lastensuojelulaki 417/2007 , § 35). Riippuen jälkihuollossa olevan nuoren tuen tarpeesta, määrästä ja itsenäistymisvaiheesta pyritään valitsemaan nuorelle sopivin asumismuoto (Räty 2007: 400).

Yrityksen jälkihuoltoon voi siirtyä sekä täysi-ikäisiä nuoria tai täysi-ikäisyyttä lähestyviä nuoria. Alaikäisten nuorten kohdalla kyseessä on aina siirtyminen jälkihuollossa tuetuihin asumismalliin, jolloin tuen määrä on suurimmillaan. Yrityksen jälkihuolto perustuu neljäportaiseen malliin, joka mahdollistaa palveluiden yksilöllisen suunnittelemisen nuoren tilanteen sekä tarvittavan tuen pohjalta. Vaihtoehtoina nuorelle on ympärivuorokauden tuetun asumisen yksikkö, vahvasti tuettu asuminen, tuettu asuminen ja itsenäinen asuminen. Jälkihuollon palvelukokonaisuudessa yhden prosessin muodostaa myös jälkihuollon kautta toteutettava kotiuttamisen tuki, jota tehdään sovitulla tavalla yhdessä nuoren ja hänen perheensä kanssa sijoituksen päättymisen jälkeen kotiutumisen onnistumiseksi. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

Ympärivuorokauden tuetun asumisen yksikkö Korentomäki on tarkoitettu nuorille, jotka harjoittelevat itsenäistä elämää ja tarvitsevat siihen vielä tukea ja ohjausta. Yksikössä yhteisöllisyys on hyvä voimavara, joka opettaa vastuun ottamista paitsi itsestä, myös muista nuorista. Nuoret laittavat ruokaa yhdessä, siivoavat ja käyvät niin tahtoessaan yhteisissä harjoituksissa ohjaajien kanssa. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

Vahvasti tuettu asumismalli on tarkoitettu alaikäiselle tai muutoin erityisen tuen tarpeessa olevalle nuorelle. Vahvasti tuetussa asumismallissa jälkihuollon ohjaaja on paikalla tarpeen mukaan päivittäin. Tämän lisäksi ohjaaja yöpyy asunnossa tarpeen mukaan 2-3 kertaa viikossa. Vahvasti tuettu asuminen on yhteisöllistä asumista, jossa yhteisessä asunnossa asuu 1-3 nuorta. Nämä yksiköt sijaitsevat Helsingissä ja Mäntsälässä. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

Kun jälkihuoltoon siirtyvä nuori on täysi-ikäinen ja selviytyy itsenäisemmässä asumismallista hän voi siirtyä tuettuun asumiseen. Tuettuun asumismallissa nuoret asuvat itsenäisesti omassa asunnossa alivuokralaisena. Asumiseen annetaan säännöllistä tukea mm. käymällä viikoittain nuoren luona. Yrityksellä on kahdeksan tuetun asumismallin

mukaista asuntoa, jotka sijaitsevat Helsingissä, Mäntsälässä, Lahdessa ja Järvenpäässä. Tuetusta asumismallista on mahdollisuus siirtyä jälkihuollossa viimeiseen vaiheeseen tai omaan, itsenäiseen asumiseen. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

Nuoren ollessa täysi-ikäinen ja hän kykenee asumaan itsenäisesti, hänelle haetaan oma asunto, johon suoritetaan tukikäyntejä sopimuksen mukaisesti. Jälkihuollon sopimus päättyy suunnitellusti ja nuoren itsenäinen asuminen omassa asunnossa jatkuu. Itsenäisessä asumisessa pääpaino on nuoren itsenäistymisvalmiuksien tukemisessa ja nuoren kokonaisvaltaisesta arjesta voimaantumisesta. Tällä hetkellä jälkihuolto tekee tukikäyntejä Helsingissä, Mäntsälässä, Järvenpäässä ja Tampereella. Vuokraturva toimii yrityksen yhteistyökumppanina asuntohankinnoissa. (Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014.)

2.6.3 Taloudellinen tuki

Lastensuojelulain 35§ mukaan jälkihuoltonuorella on subjektiivinen oikeus riittävään taloudelliseen tukeen. Yli 70 % jälkihuoltoon oikeutetuista nuorista saa toimeentulotukea mutta jälkihuoltoon oikeutettujen kohdalla sitä ei ole sidottu normeihin vaan sen tulee olla riittävää. Toimeentulotukea voidaan myöntää esimerkiksi koulutukseen, harrastuksiin ja terapiaan. (Laaksonen 2007: 41; Lastensuojelulaki 417/2007 § 35.)

Nuorten kanssa keskustellessa usein käsite ”itsenäistymisvarat” menevät sekaisin. Selvyyden vuoksi käytän Laaksosen suosittamia termejä ”itsenäistymisvarat” ja ”alkuavustus”. Kun lapsi on sijoitettuna kodin ulkopuolelle, kertyy hänelle itsenäistymisvaroja silloin kun hän saa jatkuvaluonteisia etuusia kuten eläkettä, elatusapua ja elatustukea tai muuta hänen hoitoonsa ja huoltoonsa tarkoitettua jatkuvaa tuloa. Myös kertaluonteiset tulot kuten esim. kuolleen vanhemman ryhmähenkivakuutus kerryttävät itsenäistymisvaroja. Lapsilisä ei kuitenkaan kerrytä itsenäistymisvaroja. Näistä tuloista on varattava vähintään 40 % nuoren itsenäistymistä varten ja loput kunta voi käyttää korvaukseksi lapsen hoidosta. (Laaksonen 2007: 41.)

Nuoren täytettyä 18-vuotta sosiaalityöntekijä arvioi itsenäistymisvarojen käyttöä. Itsenäistymisvarat on tarkoitettu sellaiseen toimintaan jotka tukevat nuoren itsenäistymistä. Tällaisia itsenäistymistä tukevia menoja voivat olla oman asunnon kalustus, ajokortin hankkiminen, opiskelusta aiheutuvat kulut, tietokone jne. Itsenäistymisvarat on

luovutettava nuorelle viimeistään silloin kun hän täyttää 21-vuotta mutta sosiaalityöntekijä voi luovuttaa rahat aikaisemminkin mikäli hän arvioi nuoren olevan kykeneväinen huolehtimaan raha-asioistaan. (Räty 2007: 403.)

Mikäli nuorelle ei kerry itsenäistymisvaroja, laki velvoittaa kunnan tarjoamaan nuorelle riittävät varat itsenäistymiseen. Selvyyden vuoksi tällöin voidaan puhua alkuavustuksesta. Kaikkien nuorten kohdalla laki ei kuitenkaan toteudu. Tutkimuksen mukaan joka kymmenes nuori ei ole saanut minkäänlaista taloudellista tukea jälkihuollon aikana. (Härkönen 2003; Laaksonen 2004: 42.)

2.6.4 Koulutuksen, työelämän ja harrastusten tukeminen

Jälkihuollossa olevan nuoren elämäntilanteet vaihtelevat paljon. Nuori voi jälkihuollossa ollessaan suorittaa vielä peruskoulua tai sen jälkeisiä opintoja. Hän voi opiskella työhön oppisopimuskoulutuksen avulla tai toimia työssä harjoittelijana, työllistettynä tai palkallisena työntekijänä. Jälkihuoltoon oikeutetuilla nuorilla, varsinkin miehillä, työttömyys näyttää kuitenkin olevan yleisempää kuin muilla samanikäisillä nuorilla. Tämän takia kannattaa kannustaa nuorta opiskelemaan tai hankkimaan työ- tai harjoittelupaikka. Kiinteä yhteistyö koulujen ja työvoimatoimistojen yhdessä nuoren kanssa on kannattavaa. Myös koulutuksen tai työn tuoma säännöllinen arjen rytmi on merkittävä asia nuoren elämässä. (Laaksonen 2004: 36-37.)

Harrastustoiminnan avulla nuori voi saada onnistumisen kokemuksia ja laajentaa ystäväpiiriään. Tämä taas omalta osaltaan auttaa nuorta vahvistamaan elämänhallintaansa. Säännölliset harrastukset myös työn tai opiskelun ohella auttavat nuorta rytmittämään elämäänsä. (Laaksonen 2004: 36-37.)

2.6.5 Lähiverkoston tukeminen

Nuoren itsenäistymiselle on tärkeää että hänellä on tukena ainakin joku pysyvä aikuinen tukemassa häntä. Usein läheisiä aikuisia ovat nuoren vanhemmat tai sukulaiset mutta joissain tapauksissa nuorella ei ole läheisiä henkilöitä lainkaan. Verkostokartoituksen tai sukupuun tekemisen avulla voidaan löytää nuorelle mahdollisesti läheinen ihminen. Mikäli verkosto on riittämätön, voidaan käyttää tukihenkilö tai -perhetoimintaa avuksi. Nuorelle saattaa olla läheinen suhde jälkihuollon työntekijään mutta nuori tarvitsee myös

muuta kuin viranomaissuhteita elämäänsä koska suhde työntekijään loppuun kun nuoren oikeusjälkihuoltoon loppuu. Lastensuojelulaki velvoittaa kuntia tukemaan jälkihuoltoon nuoren vanhempia tai kasvatuksesta vastaavia mutta käytännössä saatava tuki on ollut vähäistä. Yleisimpiä tuen muotoja on ollut sosiaalityöntekijän antama ohjaus ja neuvonta. (Laaksonen 2004: 43-45.)

2.6.6 Jälkihuollon päättäminen ja arviointi

Jälkihuollon päättämisen tavoitteena on suunnitelmallinen muutos uuteen elämänjaksoon, itsenäiseen elämään. Samalla siihen liittyy arviointi siitä, miten jälkihuolto on nuoren kohdalla onnistunut. Päätösvaiheeseen kuuluu se, että nuoren tulevaa itsenäistä elämää mietitään yhdessä nuoren ja hänelle läheisen ihmisen kanssa. Päätösvaihe tulee toteuttaa jälkihuoltosuunnitelman mukaisesti. Kaikkien asianosaisten tulee ymmärtää miten jälkihuollon päättäminen tapahtuu. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004: 32.)

Sijaishuoltoapaikan tulee kerätä palautetta nuorelta ja hänelle tärkeiltä ihmisiltä, yhteistyökumppaneilta ja palvelun ostajalta. Näiden tietojen perusteella sijaishuoltoapaikan tulee arvioida miten jälkihuolto nuoren kohdalla on onnistunut. Palautteiden ja arvioiden dokumentoinnin ja analysoinnin jälkeen harkitaan miten työskentelyä voidaan parantaa sijaishuoltoapaikassa. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004: 32.)

3 Osallisuus

Tässä luvussa kerron osallisuuden yleisen määritelmän ja mitä osallisuudella tarkoitetaan lastensuojelussa. Tarkastelen osallisuuden käsitettä yleisesti eri näkökulmista ja kerron mitä osallisuus on lainsäädännön näkökulmasta, mitä se on lapsen näkökulmasta ja miten aikuiset voivat tarkastella omaa työtään niin että se lisää lasten osallisuutta.

Osallisuuden määrittäminen yksinkertaisesti ja kattavasti on vaikeata koska kyseessä on niin monitahoinen asia. Laajasti ymmärrettynä osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuu-

lumista ja siihen vaikuttamista (Oranen 2008: 9). Osallisuuteen on monia erilaisia tulkintoja riippuen siitä, mistä ja kenen taholta asiaa katsotaan. Osallisuuden käsitettä voidaan lähestyä hyvinvoinnin, oikeuksien ja vallan näkökulmista. Hyvinvoinnin näkökulma liittyy osallisuuden köyhyyden ja syrjäytymisen estämiseen, osattomuuden poistoon. Oikeuksien näkökulmasta katsottuna osallisuus liittyy kansalaisten perusoikeuksiin. Vallan näkökulmasta osallisuutta tarkastellaan kansalaisten ja julkisen organisaation valtasuhteena jossa osallisuuden määrän kasvaminen lisää nuoren vallan ja resurssien lisääntymistä joko oman elämän hallinnassa tai yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Ymmärrettävästi nämä näkökulmat ovat sidoksissa toisiinsa ja ne voidaan nähdä osaksi sosiaalista pääomaa ja tuottavan lisäksi yhteiskunnallista integraatiota. (Vehviläinen 2006: 76.)

Osallisuuden käsitettä käytetään puhuttaessa lasten mahdollisuudesta osallistua eri toimintaympäristöissä. Lasten osallisuus toteutuu heidän päästessään osallistumaan määrättyyn toimintaan määrättyssä ilmapiirissä. Tällöin lapset ovat osallisia mahdollisuuksista tulla kuulluksi ja vaikuttamisesta. Tällöin osallisuus tarkoittaa osallisuutta omassa asiassa, tulla kuulluksi omine mielipiteineen kun viranomaiset tekevät päätöksiä lapsen asioista. Tässä merkityksessä osallisuuden käsitettä käytetään mm. lastensuojelulaissa, lapsen oikeuksien sopimuksessa ja nuorisolaissa. Jotta lapsen osallisuus toteutuu, se tarkoittaa että hänen mielipiteensä ja ajatuksensa otetaan huomioon ainakin sen verran että lapsi saa kokemuksen kuulluksi tulemisesta. Osallisuuden edellytyksenä on lapsen ajatusten ja tunteiden kunnioittaminen ja sen välittäminen niin että lapsi kokee aikuisen pitävän tärkeänä hänen näkemystensä. (Nivala 2010: 19.)

3.1 Osallisuuden historiaa

Lasten osallisuudella on pitkät perinteet yhteiskunta- ja ympäristösuunnittelussa aina 1960-luvulta lähtien toisin kuin lastensuojelun historiassa. Tutkijat Mark Francis ja Ray Lorenzo (2002) ovat erotelleet seitsemän erilaista vaihetta suhteessa lasten osallistumiseen ja osallisuuteen. Jokaisella vaiheella on oma historiansa, teoriansa ja menetelmänsä. Ne menevät osin päällekkäin mutta niillä on myös selkeät eronsa. Ne ovat myös yhteydessä oman aikakautensa poliittiseen ja kulttuuriseen ympäristöönsä. (Francis – Lorenzo 2002: 158-160.)

Romanttinen näkökulma juontaa juurensa 1960- ja 1970-luvuille. Lapset nähtiin aktiivisina suunnittelijoina, visionääreinä joilla oli erilaisia ja usein parempia ajatuksia kuin aikuisilla. Romanttisen ajattelutavan mukaan lapset ovat visionäärejä, joiden täytyy antaa suunnitella omat ympäristönsä. Se kehitti innovatiivisia menetelmiä lasten osallisuuden mahdollistamiseksi, mutta jätti nämä yksin ideoidensa kanssa, sillä niitä ei voitu kuitenkaan toteuttaa koska aikuisilla ei ollut lainkaan vastuuta suunnitteluprosessissa. (Francis – Lorenzo 2002: 158-160.)

Asianajo-lähestymistavassa aikuiset asettuivat vastustamaan suunnitteluprosessissa julkista valtaa köyhien ja voimattomien puolesta. Todellisuudessa lasten osallisuus ei toteutunut, sillä usein nämä ”asianajajat” sivuuttivat köyhät ja voimattomat- niin lapset kuin aikuisetkin- ja rakentavaa vaikuttamista itse prosesseihin ei tapahtunut. (Francis – Lorenzo 2002: 160.)

Tarveperustainen ajattelutapa on monitieteinen ja tuottanut tietoa siitä, minkälaiset ympäristön tekijät ovat tarkoituksellisia lasten kehityksellisten tarpeiden kannalta. Lasten tosiasiallinen suunnitteluun osallistuminen jäi kuitenkin tieteellisen tiedon jalkoihin lasten tarpeiden määrittäjänä. (Francis – Lorenzo 2002: 160-163.)

Oppimista korostavan lähestymistavan ajatus on lapsille tärkeiden taitojen oppiminen esim. erilaisten ympäristökasvatushankkeiden tai lasten arkkitehtuurikoulujen keinoin. Tämä ei kuitenkaan edellytä lasten tekemien suunnitelmien toteuttamista käytännössä vaan oppiminen nähdään arvona jo sinänsä. (Francis – Lorenzo 2002: 163.)

Lasten oikeuksia korostavan ajattelutavan taustalla on YK:n Lapsen oikeuksien sopimus, joka määrittelee lasten asemaa yhteiskunnassa laajemminkin, mm. lapsilla on samanlaiset osallisuuden oikeudet kuin aikuisillakin. Keskeisiä käsitteitä kuten demokratia, oikeudet ja voimaantuminen pyritään edistämään ja yhteiskuntasuunnittelu on vain yksi tämän lähestymistavan sovellusalueista. Tämä lähestymistapa on kuitenkin niin laaja, että lasten osallisuus ja suunnittelun erityiskysymykset saattavat helposti hukkuu monien muiden osa-alueiden joukkoon. (Francis – Lorenzo 2002: 163.)

Institutionaalisen ajattelutavan mukaan lapsia kohdellaan kuten aikuisia ja oletetaan, että molemmilla on samanlaiset osallistumisen toteutumisen mahdollisuudet. Lasten osalli-

suus esim. edustuksellisen osallistumisen kautta ei välttämättä ole kuitenkaan lapsilähtöinen ja siten heidän todelliset ajatukset ja toiveet eivät välity lainkaan koko prosessiin. (Francis – Lorenzo 2002: 163-167.)

Vastavuoroisessa lähestymistavassa osallisuus nähdään vastavuoroisena kommunikaationa. Uutta ja innovatiivista suunnittelua tuotetaan lasten ja aikuisten asiantuntijoiden omien roolien ja tehtävien kautta. Tämä lähestymistapa edellyttää aikuisilta joustavia ja uudentlaisia taitoja lasten mukaan ottamisessa suunnitteluun, sillä tässä hyödynnetään aikaisempaa tietoa pyrkien tarkastelemaan sitä yhdessä lasten ja aikuisten ammattilaisten kanssa aidossa ja todellisessa vuorovaikutuksessa. (Francis – Lorenzo 2002: 163-167.)

3.2 Lasten oikeuksien sopimus ja kansalliset sopimukset

Osallisuutta voidaan tarkastella lasten oikeuksien näkökulmasta. Lasten ihmisoikeudet perustuvat YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen joka koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsen oikeuksien sopimus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989. Kaikki maailman maat, lukuun ottamatta Yhdysvaltoja ja Somaliaa, ovat hyväksyneet sopimuksen. Sen tärkein tavoite on perusoikeuksien turvaaminen lapsille. Se pitää sisällään sopijavaltioiden yhteisen näkemyksen siitä, mistä lapsen hyvä elämä koostuu. Lasten oikeuksien sopimuksen sisältämät pääperiaatteet ovat syrjimättömyys, lapsen edun asettaminen etusijalle, oikeus jäädä eloon ja kehittyä sekä oikeus osallistua. Lapsen oikeuksien sopimuksen kolmannen artiklan mukaan lapsen etu on otettava aina ensimmäiseksi huomioon kun tehdään häntä koskevia päätöksiä. (YK:n yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991.)

Julkisen vallan käyttäjät ovat veloitettuja takamaan lapsille mahdollisuus osallistua ja ilmaisemaan mielipiteensä kaikissa heitä koskevissa asioissa lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsen mielipiteet tulee myös ottaa huomioon iän ja kehitystason mukaisesti (YK:n yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991, 12. artikla). Marjatta Bardyn mukaan: *”Lasten oikeuksien sopimuksen hyväksyminen on suuri hiljainen käänne lapsuuden historiassa”*

Suomi on ratifioinut Lasten oikeuksien sopimuksen vuonna 1991. Tämä tarkoittaa veloitetta kansallisessa lainsäädännössä lasten huomioimiseen. Valtio on siis oikeudellisesti vastuussa sopimuksen toteuttamisessa. Suomen lainsäädäntö nykyisellään pitää

sisällään vähintään samanlaiset oikeudet kuin lasten oikeuksien sopimus. (Hotari - Oranen - Pösö 2009: 117; Nivala 2010: 18.) Perustuslain mukaan lapsia on kohdeltava tasavertaisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (Perustuslaki 731/1999, § 6). Nuorisolaissa mainitaan että nuorille on järjestettävä mahdollisuus osallistua nuorisotyötä- ja politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn sekä nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa (Nuorisolaki 72/2006 § 8).

Sosiaalihuollon asiakaslaissa määrätään että sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja hänelle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Myös alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikätasonsa edellyttämällä tavalla. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 §10)

3.3 Osallisuus lastensuojelussa ja jälkihuollossa

Lapsen osallisuus on yksi lastensuojelun keskeisimmistä periaatteista. Se tarkoittaa että lapsella tulee olla myös mahdollisuus vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin. Lastensuojelulaissa 4.luku on nimeltään lapsen osallisuus. Siinä osallisuuteen kuuluu lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen, lapsen puhevallan käyttö sekä mahdollisuus edunvalvojan käyttämiseen. Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan lapsi on lastensuojeluasiassaan asianomainen iästään riippumatta. Tämän perusteella lasta on tiedotettava häntä koskevista toimenpiteistä ja selvitettävä hänen kantansa niihin. (Saastamoinen 2010: 65.)

Lastensuojelussa osallisuudella tarkoitetaan sitä että lapsi itse voi olla mukana määrittämissä, toteuttamassa ja arvioimassa työtä, jota hänen etunsa turvaamiseksi tehdään (Hotari - Oranen - Pösö 2009: 117). Lainsäädäntö ei kuitenkaan vielä takaa sitä että lapsen osallisuus toteutuu käytännön työssä. Käytännössä lakia on tulkittu hyvin juridisesti ja kapeasti yksittäisten lasten kohdalla. Tämä on usein tarkoittanut sitä, ettei alle 12-vuotiaita lapsia ole otettu mukaan työskentelyyn jolloin heidän lainmäärittelemä oikeus osallisuuteen ei ole myöskään toteutunut. (Oranen 2008: 8.)

Jälkihuollon asiakkaina ovat 18-20-vuotiaat nuoret jotka ovat olleet sijoituksessa tai muuten lastensuojelun asiakkaina. Lastensuojelun asiakkaina olleilla nuorilla saattaa olla paljon kokemuksia siitä, että asiat tapahtuvat heistä riippumatta ja elämää ohjaa ”sattuma”

tai ”onni” johon ei voi vaikuttaa. Tällöin kokemus mahdollisuudesta vaikuttaa saattaa olla hyvin tärkeä. (Oranen 2012: 16.) Osallisuus mahdollistaa nuorten osallistumisen omien asioiden hoitoon. Näin he voivat saada tärkeitä kokemuksia kuulluksi tulemisesta ja siitä että heidän omat ajatukset ja mielipiteet ovat tärkeitä ja arvokkaita.

3.3.1 Osallisuuden rakennuspalikat

Jälkihuoltonuorten kohdalla osallisuus tarkoittaa sitä, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa heitä koskevien asioiden hoitoon. Nigel Thomasin (2002) mukaan osallisuus ja sen myötä osallisuuden kokemus rakentuu erilaisista osista jotka voivat vaihdella. Ensimmäisenä elementtinä on mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä. Jälkihuolto on vapaaehtoinen palvelu josta nuorella on oikeus myös kieltäytyä. Toisaalta nuoren ei tarvitse ottaa myöskään vastaan kaikkia hänelle tarjottuja palveluja tai tukea. (Oranen 2012: 10 mukaan)

Toisena osallisuuden elementtinä on nuoren mahdollisuus saada tarpeeksi tietoa tilanteesta, oikeuksista ja jälkihuolto prosessista. Tiedon pitää olla sellaisessa muodossa, että nuori ymmärtää sen jotta osallisuus voi toteutua. Kolmas osallisuuden rakennuspalikka on prossiin vaikuttaminen. Nuorella pitää olla mahdollisuus vaikuttaa esimerkiksi siihen, mitä asioita kohtaamisissa käsitellään, miten ja kenen kanssa niitä käsitellään. (Oranen 2012: 11 mukaan.)

Neljäs elementti osallisuuden rakentumisessa on mahdollisuus omien ajatusten ilmaiseamiseen. Tämä tarkoittaa sitä että nuoren on mahdollista ilmaista itseään haluamallaan tavallaan suhteessa työntekijään. Viidentenä osa-alueena tulee tuki omien mielipiteiden ilmaisuun. Joskus aikuisten ja työntekijöiden kieli ja puhe on nuoren näkökulmasta niin vaikeaa että hän tarvitsee tukea siihen että ymmärtää mihin hänen ajatuksiaan tarvitaan tai koska hänen odotetaan ilmaisevan mielipiteensä. Toisaalta nuori voi tarvita rohkaisua ja kannustusta omien mielipiteiden ja ajatusten esittämiseen. Kuudentena elementtinä on mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Vaikka jälkihuolto on vapaaehtoista se asettaa kuitenkin raamit siihen, millaisia ratkaisuja nuori voi tehdä itsenäisesti ja miten ne vaikuttavat hänen elämäänsä. (Oranen 2012: 11 mukaan.)

Lasten ja nuorten osallisuuden kuvaamiseen on usein käytetty erilaisilla porrastai tikkapuumalleilla. Näille malleille on yhteistä se, että malleja tarkasteltaessa portaiden alimilla askeleilla osallisuutta on vähän tai ei lainkaan ja ylöspäin noustessa lasten osalli-

suuden määrä kasvaa. Puhuttaessa lasten ja nuorten osallisuudesta, sitä usein kuvaan suhteessa aikuisten käyttämään valtaan. Mitä enemmän lapset voivat vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin, sitä enemmän heillä on valtaa. (Oranen 2012: 9.)

Osallisuutta kuvaamaan on käytetty erilaisia malleja. Sherry Arnstein kuvasi vuonna 1969 kansalaisten osallisuutta kahdeksanosaisella tikapuumallilla. Roger Hart käytti myös samankaltaista tikapuumallia kuvaillessaan lasten osallisuuden rakentumista. Viimeisen 15 vuoden aikana erilaisia malleja osallisuuden kuvaamiseen on tehty yli 30 kappaletta. Osallisuutta on kuvattu mm. ympyrä-, laatikko-, puu- ja taulukkomallein. (Creative Commons 2012.)

Porras ja tikapuumalleissa ajatuksena on se, että alemmilla portailla yksilöillä on vähän tai ei lainkaan valtaa ja mitä ylemmäs hän nousee tikapuilla, sitä enemmän valtaa hänellä on. Oletuksena näissä malleissa on, että yksilön osallisuus kasvaa samassa suhteessa. Ajatuksena on, että mitä enemmän nuoret voivat vaikuttaa toimintaan, sitä enemmän he ovat osallisia. Oleellista kuitenkin on se mikä on lapsen oma osallisuuden kokemus kun hän ollut mukana vaikuttamassa häntä koskevien asioiden käsittelyssä. Mikäli lapselle ei ole syntynyt kokemusta kuulluksi tulemisesta ja sen seurauksena vaikuttamisesta, ei voida sanoa osallisuuden toteutuneen. Porrasmallit saattavat ajaa niiden muodolliseen toteuttamiseen jolloin tavoitteena on päästä yhä korkeammalle tikkaille. Tällöin vaarana on pettymys kun osallisuus ei jostain syystä toteudu. (Oranen 2012: 9)

Shierin (2001) porrasmallissa tutkaillaan myös aikuisten valmiuksia, mahdollisuuksia ja velvoitteita suhteessa lasten osallisuuteen. Viisiportaisessa mallissa osallisuuden aste on pienin alimmalla portaalla ja suurin ylimmällä. Ensimmäinen porrastus on lasten kuuleminen, toinen lasten tukeminen mielipiteiden ilmaisemisessa, kolmas lasten näkemysten huomioon ottaminen. Neljännellä portaalla lapset otetaan mukaan päätöksentekoon ja viidennellä jaetaan valtaa ja vastuuta lasten kanssa. Kun arvioidaan osallisuuden edellytyksiä, tutkitaan jokaisella portaalla, minkälaiset ovat työntekijöiden asenteelliset ja arvovalmiudet suhteessa osallisuuden määrään. Samoin arvioidaan mitä mahdollisuuksia työntekijöillä on tukea lasten osallisuutta: onko riittävästi resursseja, tiloja ja välineitä. Velvoitteiden kohdalla tarkastellaan rakenteita joita pitää ottaa huomioon kuten lainsäädäntö, toimintaohjeet ja vakiintuneet käytännöt. Ottamalla huomioon lainsäädännön asettamat velvoitteet, Lapsen oikeuksien sopimus ja lastensuojelulaki päästään Shierin mallissa vasta kolmannelle portaalle. (Oranen 2012: 10.)

	Osallisuuden asteet	Valmiudet	Mahdollisuudet	Vaatimukset
5	Lasten kanssa jaetaan vastuuta ja valtaa päätöksenteossa.	Oletko valmis jakamaan valtaa lasten kanssa ?	Onko organisaatiossa menettelytapaa joka mahdollistaa vallan jakamista lasten kanssa ?	Vaaditaanko että lapset ja aikuiset jakavat valtaa ja vastuuta päätöksenteossa?
4	Lapset ovat mukana päätöksentekoprosessissa.	Oletko valmis ottamaan lapset mukaan päätöksentekoon?	Mahdollistavatko organisaation rakenteet lapsen mukaan ottamisen päätöksentekoon ?	Vaaditaanko että lapsi pitää olla mukana päätöksenteossa?
Lasten oikeuksien sopimuksen edellyttämä minimitaso				
3	Lasten näkemykset otetaan huomioon.	Oletko valmis ottamaan lasten näkemykset huomioon ?	Mahdollistaako päätöksentekojärjestelmä lasten näkemysten huomioon ottamisen?	Vaaditaanko että lasten näkemykset pitää ottaa huomioon päätöksenteossa ?
2	Lapsia tuetaan heidän näkemystensä ilmaisemisessa.	Oletko valmis tukemaan lapsia heidän näkemystensä ilmaisemisessa ?	Onko sinulla välineitä joilla voit auttaa lasta ilmaisemaan näkemystensä ?	Vaaditaanko että lapsia pitää tukea heidän näkemystensä ilmaisemisessa ?
1	Lapsia kuunnellaan.	Oletko valmis kuuntelemaan lasta?	Työskenteletkö niin että se mahdollistaa lapsen kuulemisen?	Vaaditaanko että lapsia pitää kuunnella ?

Kuvio 2. Shierin malli. Osallisuuden portaat. (Shier 2001)

3.3.2 Kuulluksi tuleminen

Jotta nuori saa kokemuksen kuulluksi tulemisesta pitää Hotarin (2007) pro gradu -tutkielman mukaan täytyä kuulluksi tulemisen perusedellytykset jotka ovat kunnioitus, luottamus, yhteistyö, avoimuus ja aika. Työntekijän on kunnioitettava nuorta tämän omana itsenään. Nuoren kunnioitus ei näy vain kohtaamisessa hänen kanssaan vaan kaikessa häntä koskevassa työssä niin asiakirjoissa kuin keskusteluissa hänestä muun ammattihenkilöstön kanssa. (Hotari 2007: 74.)

Luottamus mahdollistaa sen, että nuori voi kohtaamisessa puhua aidosti ilman pelkoa ja epätietoisuutta. Nuoret kokevat usein olevansa työn kohteina, objekteina. Tällainen työote näkyy nuorille vallankäyttönä joka taas estää nuoren omien voimavarojen ja mahdollisuuksien optimaalisen käytön. Tasa-arvoisessa ilmapiirissä tuloksellinen yhteistyö voi toteutua. (Hotari 2007: 74.)

Avoimuus tarkoittaa sitä, että työntekijä kertoo nuorelle avoimesti mitkä ovat hänen tavoitteitansa työssä, mitkä reunaehdot ohjaavat hänen työtään ja mikä on hänen työnsä sisältö. Avoimuus selkeyttää nuorelle hänen eteensä tehtävän työn tarkoitusta ja päämääriä. Avoimuuden ilmapiiri auttaa luottamuksen synnyttämisessä ja helpottaa myös nuoren avautumista. (Hotari 2007: 74.)

Ajalla tarkoitetaan tässä kahta asiaa. Ajan ensimmäinen ulottuvuus tarkoittaa sitä, että työntekijä on läsnä tilanteessa nuoren kanssa. Se on tila, jossa nuori voi kokea, ettei hänellä eikä työntekijällä ole kiire mihinkään. Tässä tilassa työntekijä on läsnä vain nuorta

varten. Ajan toinen ulottuvuus on konkreettinen, mitattava aika. Kuuleminen vaatii toteutukseen tarpeeksi aikaa. (Hotari 2007: 74.)

Jälkihuollossa olevat nuoret voivat vaikuttaa omaan jälkihuoltosuunnitelmaansa sosiaalitoimiston palavereissa. Jälkihuollon toteuttamiseen nuoret voivat vaikuttaa sen aikana monin keinoin. He voivat vaikuttaa siihen kuinka paljon ja millaista tukea he saavat. He voivat ilmaista mielipiteensä asumisestaan ja elämisestään. Käytäntö on osoittanut että jotkut nuoret eivät halua tai eivät voi ilmaista mielipiteitään koska eivät usko sen vaikuttavan mihinkään ”Ihan sama” on silloin yleinen lausahdus nuoren suusta. (Voutilainen 2014.)

3.4 Työntekijöiden asenteet

Tutkimuksen mukaan työntekijöiden asenteet vaihtelevat lasten osallisuuteen. Thomasin tutkimuksessa on jaoteltu aikuisten asennoituminen neljään osaan: kliininen, byrokraattinen, arvosidonnainen ja kyyninen. Kliinisessä ajatusmallissa työntekijät arvioivat lasten osallistumista heidän emotionaalisen kapasiteettinsa ja haavoittuvuuden perspektiivistä. Tällöin on luontevaa nähdä että lasten osallistuminen on riskialtista ja vaarantaa lasten hyvinvointia. Toisaalta se voi johtaa myös lasten yksilölliseen huomioimiseen ja mukaan ottamiseen. (Oranen 2012: 11.)

Byrokraattisessa lähestymistavassa ajatuksena on pyrkimys toteuttaa organisaation määrittämät osallistumisen muodolliset vaatimukset. Tällaisessa lähestymistavassa pysytään perustelemaan lasten sivuuttaminen vetoamalla organisaation asettamiin kriteereihin. Arvosidonnaisessa lähestymistavassa lasten osallistumista pidettiin lasten oikeutena. Koska sen nähtiin parantavan päätöksenteon laatua ja siten johtavan parempiin käytäntöihin ja lopputuloksiin, nähtiin lasten osallisuus hyvänä ja tärkeänä, jota aikuisen tuli tukea. Neljäs lähestymistapa oli kyyninen, jossa lapset nähtiin vallanhaluisina ja manipuloivina ilman vastuuta. Siinä ajateltiin, että lapsilla oli jo nyt liikaa valtaa ja lasten osallistumisella olisi vain mahdollistettu se vaara, että he olisivat saaneet sitä vain lisää, mitä pidettiin tietenkin vahingollisena. (Oranen 2012: 12.)

4 Kehittämistehtävä

Kehittämistehtäväni tavoitteena on tuottaa yksityiseen sijaishuoltopalveluja tarjoavan yrityksen jälkihuoltoyksikköön kartoituslomake omaohjaajan työvälineeksi. Kartoituslomakkeen avulla on tarkoitus saada kattavasti tietoa jälkihuollossa olevan nuoren sen hetkestä elämäntilanteesta jotta voidaan arvioida, saako nuori tarvitsemaansa tukea ja missä vaiheessa hän on itsenäistymisprosessiaan.

Kartoituslomakkeen tavoite on olla selkeä, johdonmukainen, kattava sekä yrityksen dokumentointikäytänteitä tukeva. Kartoituslomake on tarkoitettu nuoren tilanteen säännölliseen ja toistuvaan selvittämiseen. Sillä on tarkoitus tehostaa tiedon saamista nuoren elämästä jälkihuoltoprosessin työskentelyvaiheen aikana.

Kehittämistehtävääni liittyy kartoituslomakkeen lisäksi myös ohjeistuksen teko sen käyttämiseen. Ohjeistuksen tarkoituksena on antaa selkeitä ja käytännöllisiä ohjeita lomakkeen käytöstä jälkihuollon omaohjaajalle. Ohjeistukseen pitää liittää myös ohjeita siitä, miten saatu tieto dokumentoidaan ja jatkokäsitellään.

Kehittämistehtäväni teoreettisena viitekehyksenä toimii osallisuuden käsite. Tavoitteena on lisätä kartoituslomakkeen perusteella tehdyn haastattelun avulla jälkihuolto nuorten osallisuuden kokemuksia. Jälkihuolto nuoren kohdalla osallisuus tarkoittaa sitä, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa omien asioiden hoitoon ja hän saa kokemuksen kuulluksi tulemisesta.

Jälkihuollon onnistumista ja kehittämistarpeita arvioidaan sijaishuolto paikan keräämän palautteen perusteella. Palautetta kerätään nuorelta, hänelle tärkeiltä ihmisiltä, yhteistyökumppaneilta ja palvelun ostajalta. Palautetta käsiteltäessä arvioidaan miten jälkihuoltosuunnitelman tavoitteet saavutettiin nuoren kehityksen kannalta sekä suunnitellun jälkihuollonprosessin toteutumisen suhteen. Sijaishuolto paikan tulee arvioida myös sitä, miten sen arvot ja toimintaperiaatteet toteutuivat jälkihuolto prosessissa sekä koko työyhteisön että yksittäisten työntekijöiden toiminnassa. Kaikki arvioinnit ja palautteet dokumentoidaan sekä analysoidaan. Tämän perusteella päätetään sijaishuolto paikan työskentelyn kehittämisestä. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004:32.)

Kilpailutukset ovat omalta osaltaan luoneet paineen kehittää yrityksen jälkihuoltoyksikön toimintaa. Erityisesti dokumentointiin on kiinnitetty nyt enemmän huomiota. Idea opinäytetyön aiheeksi heräsi kun työyhteisössä mietittiin erilaisia kehittämiskohtia ja jälkihuoltoyksikön eteenpäinviemistä kokonaisuudessaan.

Koska nuorten elämäntilanteet, voimavarat, asenteet ja tunteet vaihtelevat usein melko paljonkin itsenäistymisvaiheessa, on tärkeää säännöllisesti seurata nuoren itsenäistymisprosessin vaiheita. Säännöllisen tiedonkeräämisen tavoitteena on kehittää yrityksen toimintaa niin, että se pystyy kohdentamaan annettavan tuen mahdollisimman hyvin nuoren tarpeita ja odotuksia vastaavaksi. Tällöin myös palvelun ostaja, eli nuoren sijoittava kunta ja siellä toimivat sosiaalityöntekijät kokevat saavansa vastinetta ostamalleen palvelulle. (Voutilainen 2014.)

5 Toteutustapa

Kehittämistehtäväni toimintaympäristö liittyy keskeisesti lastensuojeluun ja sen viimeiseen vaiheeseen, nuorten jälkihuoltoon. Tutustun kirjallisuuden ja tutkimusten avulla lastensuojelun palvelujärjestelmään ja jälkihuoltoon. Jälkimmäisessä tutustun sen toteuttamiseen ja sitä ohjaaviin periaatteisiin sekä sen suunnitteluun. Yrityksen kirjallisen materiaalin perusteella tutustun siihen, miten yrityksessä jälkihuolto toteutetaan. Samalla tavoitteenani on selvittää, millaisia ongelmia tutkimusten perusteella jälkihuollossa nousee esiin.

Tutustun osallisuuden käsitteeseen kirjallisuuden avulla. Tavoitteena on selvittää lasten ja nuorten osallisuuden historiaa ja tätä kautta avata syvempi ymmärrys osallisuuteen. Koska jälkihuollon työntekijät omalta osaltaan vaikuttavat keskeisesti nuoren osallisuuden kokemuksen syntymiseen, selvitän kirjallisuuden avulla työntekijöiden asenteita ja niiden vaikutuksia osallisuuteen. Tutustun myös erilaisiin nuorten osallisuutta kuvaaviin malleihin. Kirjallisuuden ja tutkimusten avulla tutustun siihen mitä tarkoitetaan osallisuuden käsitteellä puhuttaessa jälkihuoltonuorista ja mistä osatekijöistä se koostuu.

Kartoituslomaketta ja siihen liittyvän ohjeistuksen tekemistä varten tarvitsen tietoa työyhteisöltä. Tavoitteeni on selvittää heiltä, millaisia odotuksia heillä on lomakkeen suhteen ja millaista tietoa lomakkeella pitäisi saada. Samalla tavoitteenani on selvittää, miten ja kuinka usein kartoituslomaketta tullaan käyttämään. Tiedon hankkimisen menetelmäksi

valitsin Tuplatiimi-menetelmän. Se on osallistava, helppokäyttöinen ja tasa-arvoisuuden mahdollistava ideointityökalu jolla voidaan nopeasti ja jäsennellysti kerätä ryhmältä luovia ideoita (Luomi 2008: 41). Tuplatiimin etuna on myös se, että olen kouluttautunut sen käyttöön ja myös käyttänyt sitä aiemmin työssäni.

Tavoitteena on saada tietoa esimieheltä jälkihuollon työntekijöistä, toimintakäytänteistä, nuoren tukemisesta yrityksessä sekä dokumentointivälineistä ja -käytänteistä yrityksessä. Menetelmäksi tiedon saamiseen valitsin puolistrukturoidun haastattelun. Haastattelu valitaan tiedonkeruumenetelmäksi siksi, että haastateltava nähdään tutkimustilanteessa subjektina, jolle on annettava mahdollisuus tuoda itseään koskevia asioita esille mahdollisimman vapaasti jolloin haastateltava nähdään aktiivisena ja merkityksiä luovana osapuolena. Haastattelun etuna on se, että silloin voidaan nähdä vastaaja eleineen ja ilmeineen. Se mahdollistaa haastateltavan kertoa laajemmin aiheesta sekä selvätyvien ja syventävien kysymysten tekemisen. (Hirsijärvi – Remes – Sajavaara 2007: 200.)

Näiden tietojen perusteella tarkoitukseni on koota kartoituslomake ja siihen liittyvät kysymykset sekä laatia siihen liittyvä ohjeistus. Testaan kartoituslomaketta haastatteleamalla jälkihuoltonuoria lomakkeen avulla. Testihaastattelun tavoitteena on selvittää, miten hyvin lomakkeen kysymyksillä saadaan tietoa nuoren tilanteesta, miten se tukee nuoren osallisuutta ja miten lomakkeen kysymykset kokonaisuudessaan toimivat. Menetelmänä käytän havainnointia ja kysymysten tekemistä.

Testausvaiheessa saatujen tietojen ja palautteen avulla muokkaan ja korjaan kartoituslomaketta. Tämän jälkeen annan kartoituslomakkeen ja siihen liittyvän ohjeistuksen jälkihuollon ohjaajille koekäyttöön. Koekäytön tavoitteena on saada ohjaajilta palautetta työvälineestä ja etenkin siihen liittyvästä ohjeistuksesta. Tarkoitukseni on selvittää kevatko jälkihuollon ohjaajat työvälineen helpottavan tiedon saamista nuorilta ja onko lomakkeen ohjeistuksessa puutteita tai korjausta vaativia kohtia. Heiltä saadun palautteen perusteella teen vielä viimeiset tarvittavat muutokset kartoituslomakkeeseen ja ohjeistukseen.

6 Toteuttamisen kuvaus

Aloitin työskentelyn tutustumalla kirjallisuuteen ja tutkimuksiin lastensuojelun palvelujärjestelmästä ja siihen liittyvästä jälkihuollosta. Selvitin jälkihuollon toteuttamiseen liittyvät

ja sitä ohjaavat periaatteet, jälkihuollon suunnittelua koskevan lain sekä millainen on yrityksessä toteutettava jälkihuolto prosessi. Opinnäytetyöni teoreettisen viitekehyksen muodostaa osallisuuden käsite. Opin tuntemaan osallisuuden käsitteen ja tarkastelin sitä eri näkökulmista. Tutustuin myös erilaisiin jälkihuoltoon ja osallisuutta koskeviin tutkimuksiin ja selvitin, millaisia kehittämideoita sieltä nousi. Työntekijät ovat keskeisessä asemassa lasten osallisuuteen nähden joten otin mukaan tutkimuksen työntekijöiden suhtautumisesta lasten osallisuuteen. Kartoitin myös osallisuuden historiaa kirjallisuuden avulla.

Tutkin mitä materiaalia yrityksellä oli jälkihuollosta ja miten he kirjasivat tietoa. Yrityksessä on käytössä Nappula-asiakastietojärjestelmä jota käytetään hoito- ja kasvatustyön dokumentointiin. Sieltä löytyvät mm. jälkihuoltosuunnitelmat, kuukausiraporttipohjat ja päivittäiset raportit nuorista.

Haastattelin jälkihuoltoyksikön esimiestä jälkihuollon työntekijöistä, toimintakäytännöistä, nuoren tukemisesta yrityksessä sekä dokumentointivälineistä ja -käytännöistä yrityksessä. Yrityksen jälkihuoltoyksikön henkilöstö koostuu jälkihuollon vastaavasta joka toimii jälkihuollon johtajana, jälkihuoltoyksikön vastaavasta ohjaajasta sekä jälkihuoltovastaavasta. Varsinaisia jälkihuollon työntekijöitä on kuusi ja tämän lisäksi tuntipalkattuja työtyöntekijöitä on neljästä kuuteen. (Voutilainen 2014.)

Nuoren jälkihuollon omaohjaaja vastaa nuoren huolenpidosta ja kasvun tukemisesta jälkihuoltosuunnitelman mukaan. Hänen työnkuvaansa kuuluu olla selvillä nuoren tilanteesta sekä seurata ja arvioida sitä. Omaohjaaja on säännöllisesti yhteydessä nuoren vanhempiin ja läheisiin ihmisiin sekä tarvittaessa nuoren sosiaalitoimeen. Tavoitteena on, että jälkihuollon omaohjaaja on mukana nuoren asiakkuudessa alusta loppuun jos mahdollista. Omaohjaajan työhön kuuluu laatia nuoren itsenäistymissuunnitelma sosiaalitoimen jälkihuoltosuunnitelman ja- kartoituksen pohjalta. Hän vastaa myös itsenäistymissuunnitelman toteutumisesta. Omaohjaaja vastaa kuukausittain kuukausiraportin laatimisesta sosiaalitoimeen ja osallistuu oman nuoren kanssa sosiaalitoimen palaveriin. Yrityksessä omaohjaajan pätevyysvaatimus on sosiaalialan opistotasoinen pätevyys (804/32) tai sosionomi (AMK). (Jälkihuollon työntekijöiden toimenkuvaus 2014.)

Pyysin työntekijöitä kertomaan työyhteisön kokouksessa, millaisia asioita heidän mielestään olisi tärkeää selvittää nuorilta. Vastauksista tärkeimmäksi nousi asuminen ja sen

tukeminen. Useilla nuorilla oli ainakin jossain vaiheessa ongelmia niin tuetussa kuin itsenäisessäkin asumisessa. Tuetussa asumisessa ohjaajat kokivat tärkeimmäksi asiaksi sen, miten nuoret tulevat toimeen toistensa kanssa. Itsenäisesti asuvilla nuorilla oli vaikeuksia varsinkin asumisen alussa, arjen hallinnassa, säännöllisen uni-valverytmin hallinnassa sekä järjestys- ja asumisen sääntöjen noudattamisessa.

Monella nuorella on ollut vaikeaa talouden hallinnan kanssa. Jälkihuollon ohjaajat kokivat ongelmallisena sen, että nuoret ottivat pikavippejä tai muuten velkaantuivat. Velka kierteen havaitsemista ja sen katkaisemista ohjaajat pitivät tärkeänä asiana. Joillakin nuorilla oli haasteellista tehdä toimeentulotukihakemuksia ja toisilla vaatteisiin kului niin paljon rahaa, ettei sitä riittänyt enää ruokaan.

Yhtenä aihealueena kokouksessa nousi esiin nuorten fyysinen ja psyykinen terveys. Päihteiden käyttö oli usein yhteydessä nuorten fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Terveyttä pyrittiin edistämään tukemalla harrastuksia ja järjestämällä vertaistukitapahtumia nuorille. Muutokset ihmissuhteissa ja varsinkin sydänsurut, olivat osalle nuorista arkipäivää ja riittivät suistamaan tämän arjen raiteiltaan. Säännöllinen nuoren haastattelu nähtiin tärkeänä siksi, että osilla nuorista elämäntilanne vaihtelee hyvinkin nopeasti eikä asioiden omaehtoinen esille tuominen ole aina helppoa vaikka tilanne vaatisikin tukea aikuiselta.

Kun osallisuus määritellään siten että työyhteisöllä on mahdollisuus vaikuttaa omaan työhönsä ja saada omat ajatukset ja näkemykset kuuluviin, niin työyhteisön kokous tukee myös työntekijöiden osallisuutta. Työntekijät saivat kokouksessa mahdollisuuden vaikuttaa omaan työhönsä liittyvän työväliseen, kartoituslomakkeen, luomiseen. Kaikilla työntekijöillä oli mahdollisuus saada kokouksessa äänensä kuuluviin ja mielipiteensä kerrotuksi. Työyhteisön kokouksen jälkeen tutustuin jälkihuolto nuorten osallisuutta käsitteleviin tutkimuksiin ja tutkielmiin jotta saisin kartoitettua aihealueen mahdollisimman kattavasti.

Jälkihuollosta ja sen vaikuttavuudesta on tehty erilaisia tutkimuksia. Rauni Huotari (2010) käsittelee Pro gradu tutkielmassa lastensuojelun jälkihuoltoa ja sen vaikutuksia nuorten itsenäistymiseen. Tutkimuksessaan hän tarkastelee mm. sitä, miten jälkihuolto prosessi tukee nuorten itsenäistymistä sekä mitkä jälkihuollon tuet ja palvelut ovat nuoren itsenäistymiselle merkityksellisiä. Tulosten perusteella nuoren oman identiteetin löytämistä ei tuettu tarpeeksi. Huotari ehdottaa että identiteetin löytämisen tueksi tarvitaan

tarkempaa nuoren tavoitteiden ja mielenkiinnon kohteiden selkeyttämistä ja motivaation herättämistä. (Huotari 2010: 81-88.)

Huotarin mukaan psyykkistä itsenäistymistä tuettiin jälkihuollossa ohjauksellisin keinoin mutta nuorten kokemuksen mukaan jälkihuollon työntekijät eivät antaneet heille tarpeeksi vastuuta omien asioiden hoitamiseen. Nuoret kokivat jälkihuollon palveluista itsenäistymiselleen merkittävimmiksi tukimuodoiksi taloudellisen tuen sekä asunnon. Toisaalta sosiaalityöntekijät pitivät kaikkia jälkihuollon tukimuotoja tulevaisuuden kannalta merkityksellisinä. Huotari tuo esille pohdinnassaan jälkihuollon kehittämishaasteena nuorten osallisuuden paremman mahdollistamisen. Hän pohtii nuoren jälkihuoltosuunnitelman kehittämistä siten että nuoren tarpeen määrittäminen, tavoitteiden kirjaaminen ja seuranta ja arviointi tulisivat siinä selkeämmin esille. Asiakaskeskeisyyttä Huotari parantaisi kartoittamalla nuoren tarpeet psykososiaalisen, asumisen, taloudellisen, koulutuksen, työelämän, harrastusten ja lähiverkostontuen ja tarpeiden kautta, jolloin palvelut olisivat keinoja näihin tarpeisiin vastatessa. (Huotari 2010: 81-88.)

Suvi Raitakari (2006) tutkii akateemisessa väitöskirjassaan nuorten kohtaamistapoja vuorovaikutuksessa ja kielenkäytössä. Tutkimuksen tuloksista selviää mm. että nuoren on vaikeaa tulla kuulluksi ja että nuoren näkökulma ohitetaan helposti. Itsenäisyyden ja elämänhallinnan ongelmia pyritään ratkomaan tarjoamalla asunto, ohjaamalla ja valvomalla sekä harrastuksilla tukemalla. (Raitakari 2006: 275-280.)

Haastattelulomakkeen kohderyhmänä olivat yrityksen jälkihuollossa olevat nuoret. Rajasin pois kuitenkin ympärivuorokauden tuetussa asumisessa olevat nuoret kahdesta syystä. Ensimmäinen osa nuorista on alle 18-vuotiaita ja toiseksi tuki nuorille on niin intensiivistä että kyselyn teko olisi ollut melko teennäistä koska ohjaajat tuntevat jo nuorten tilanteen hyvin ollessaan jatkuvassa tekemisissä nuorten kanssa.

Koska nuoruuteen kuuluu etääntyminen aikuisista, nuoret eivät välttämättä halua että heidän asioistaan kysellään. Nuoret voivat herkästi kokea että haastattelun tekijä edustaa sellaista instituutiota, jota vastaan he kapinoivat. Tällaisessa tilanteessa nuori pitäisi saada motivoituneeksi vastaamaan ja ymmärtämään että haastattelu on heidän edun mukaista. Nuoria haastateltaessa on tärkeää välittää tunne että haastateltavasta ja hänen mielipiteistään ollaan aidosti kiinnostuneita. (Hirsijärvi - Hurme 2000: 132.)

Kartoituslomakkeen teemat muodostuivat suurelta osin yrityksen dokumentointikäytäntöjen pohjalta. Lisäsin kartoituslomakkeeseen vielä teeman tuki ja osallisuus. Tavoitteena oli ottaa huomioon tutkimuksissa esiinnousseet asiat mm. että nuoret kokevat usein etteivät he saa riittävästi vastuuta elämästään, eivätkä he tunne jälkihuoltosuunnitelman sisältöä tai tavoitetta. Teemojen aiheiksi muodostuivat lopuksi asuminen ja eläminen, taloudellinen tilanne ja rahankäyttö, koulutus ja työelämä, harrastukset, terveys ja ihmissuhteet sekä tuki ja osallisuus.

6.1 Koeversio

Laatiessani kysymyksiä kartoituslomakkeen koeversioon, pyrin ottamaan huomioon tutkimuksissa esiinnousseita kehittämiskohteita, työyhteisön esiintuomat asiat sekä yrityksen jälkihuollon toimintatavat.

Jaoin haastattelulomakkeessa asumisen ja elämisen kohdalla kysymykset asumisen suhteen yksin ja yhdessä asuviin. Tämä sen vuoksi että yrityksen jälkihuoltomallissa yhdessä asuvat kuuluvat vahvasti tuetun mallin piiriin jonka vuoksi arjen toiminnot ovat hyvin tiedossa. Haastattelulomake on tarkoitettu työkaluksi omaohjaajalle ja oletuksena on että perustiedot nuoren elämäntilanteesta ovat tiedossa. Kartoituslomakkeen yhtenä tavoitteena on nuoren kuulemisen lisäksi saada tietoa nuoren arjen tilanteesta raportointia ja arviointia varten. Saadun tiedon perusteella nuorelle kyetään antamaan oikeanlaista ja riittävää tukea oikealla hetkellä. Nuoren osallisuuden kannalta on tärkeää, että mikäli haastattelussa ilmenee epäkohtia tai puutteita, niihin vastataan tai puutteet korjataan. Näin nuori saa kokemuksen siitä että hän pystyy vaikuttamaan omalla osallistumisellaan omaan jälkihuoltotyöhönsä.

Kokosin koelomakkeeseen aihealueista erilaisia kysymyksiä. Käytin lomakkeessa mm. sana-asteikkoja, numeerisia asteikkoja, suljettuja ja avoimia kysymyksiä. Sana- ja numeeriset asteikot annoin nuorille itse täytettäväksi. Suljetut ja avoimet kysymykset haastattelin itse ja kirjasin vastaukset paperille. Tämän jälkeen testasin koelomaketta kahdella jälkihuollon nuorella.

Koelomakkeessa oli nuoren itsensä täytettävä osuus sekä haastattelun avulla tehtävä lomake. Nuoret kokivat helpommaksi vastata niihin lomakkeen kysymyksiin jossa käytettiin erilaisia asteikkoja kuten ”olen samaa mieltä - olen täysin erimieltä”. Myös numeeriset asteikot nuoret kokivat melko helpoiksi täyttää. Itsetäytettävän kyselylomakkeen

kohdalla havainnoin nuorten asenteista ”hoidetaan tää nyt pikaisesti pois alta” tyylistä asennoitumista kyselyyn.

Käyttäessäni haastattelussa avoimia kysymyksiä, vuorovaikutus nuorten kanssa parani selvästi. Pystyin myös esittämään tarkentavia kysymyksiä jolloin varsinkin toisessa koehaastattelussa ollut jälkihuollon nuori intoutui kertomaan hyvin avoimesti asioistaan. Koin tilanteessa että nuorella oli voimakas tarve tulla kuulluksi. Molemmat nuoret kokivat tilanteen jossa ohjaaja tekee nuorelle avoimia kysymyksiä hyväksi, varsinkin kun haastattelija voi avata kysymystä ja selvittää sen tarkoitusta.

Testauksen jälkeen poistin lomakkeesta sana- ja numeeriset asteikot sekä useimmat suljetut kysymykset. Vaikka nuoret kokivat juuri nuo kysymykset helppona tapana vastata, koin ettei niillä saanut samanlaista kattavaa tietoa nuoren tilanteesta kuin avoimilla kysymyksillä, eivätkä senkaltaiset kysymykset tukeneet nuorten osallisuutta niin hyvin haastateltaessa nuorta kahden kesken.

Testauksesta saadun palautteen perusteella vähensin myös kysymyksiä ja tiivistin asiaa niin että kaikki tarpeellinen tuli mielestäni mukaan. Korjasin vielä kysymyksiä sekä järjestelin niitä uudestaan. Koska tavoitteena oli käyttää lomaketta säännöllisesti, sen tuli olla tarpeeksi kattava mutta ei liian pitkä.

Kristiina Antonius (2014) on pro gradu tutkielmassaan tarkastellut jälkihuollon jättäviä nuoria asiakaspalautteen antajina sekä kahta palautteen keräysmenetelmää: lomakekyselyä ja teemahaastattelua. Hänen mukaansa menetelmätietoinen tulkintatapa toi selvemmin esille parannettavat osa-alueet. Erityisesti parannettavaa löytyi jälkihuollon palveluista tiedottamisessa. (Antonius 2014: 50-52.)

Koska kartoituslomakkeen avulla pyritään saamaan kattavasti tietoa nuoren elämästä, valitsin toteutuksen malliksi teemahaastattelun vaikka kysymys ei ole tieteellisestä tutkimuksesta eikä siitä saatuja tietoja analysoida tai tulkita tutkimuksessa käytettyjen menetelmien mukaan.

6.2 Haastattelulomakkeen ohjeistuksen tekeminen

Tein myös ohjeistuksen haastattelulomakkeen käytöstä työntekijöille. Sitä ennen selvitin työyhteisön nykyiset käytännöt. Haastattelulomake on tarkoitettu sosiaalialan koulutuksen omaaville työntekijöille. Näin ollen en ole käsitellyt tässä tehtävässä dialogisuutta tai asiakkaan kohtaamiseen liittyviä asioita, vaan oletuksenani on että ne ovat jo työntekijän tiedossa. Ohjeistus pitää sisällään ohjeita kartoituslomakkeen käyttöön ja saadun aineiston kirjaamiseen sekä ohjeet sen jatkokäsittelyyn.

Kartoituslomakkeen testausvaiheessa haastatellut nuoret toivat ilmi, että heidän mielestään oli tärkeää että he saisivat näkyviä, konkreettisia tuloksia siitä, että heidän mielipiteensä on huomioitu. Tästä syystä liitin ohjeistukseen maininnan siitä miten nuorten tuomat epäkohdat tai puutteellisuudet tulisi huomioida jotta nuoret todella saisivat kokemuksen osallisuudesta ja vaikuttamisesta.

6.3 Kartoituslomakkeen kokeilu työntekijöillä

Annoin palautteen saamista varten haastattelulomakkeen ja ohjeistuksen kahdelle jälkihuollon työntekijälle koekäyttöön. Pyysin heiltä mielipiteitä siitä, miten teemahaastattelurunko sopii tiedon keräämiseen nuorilta. Saadaanko sillä tarvittava tieto selville? Miten se vastaa yrityksen tarpeita? Pitäisikö siihen lisätä jotain? Ohjeistuksen osalta kyselin sen selkeyttä ja toimivuutta. Kysyin myös haastattelun tulosten kirjaamisesta sekä tulosten käsittelystä. Työntekijät kokivat ohjeistuksen selkeäksi ja toimivaksi. He kokivat palautteen kirjaamiskäytännön tukevan yrityksen toimintalinjaa ja helpottavan kuukausiraporttien tekemistä.

7 Arviointi

Kehittämistehtävän arvioinnissa arvioin prosessin suunnittelua ja toteutusta. Arvioinnin kohteena on se, miten hyvin suunnittelu ja toteutus vastaavat toisiaan sekä miten sillä saavutettiin kehittämistehtävän päämäärä. Arvioinnin kohteena on myös oma toimintani prosessissa.

Kehittämistehtäväni tuotoksena syntyneen kartoituslomakkeen ensisijainen tehtävä on toimia yrityksen jälkihuoltoyksikön omaohjaajan työvälineenä tiedon hankkimisessa omalta jälkihuoltonuoreltaan. Toisena tavoitteena oli tuottaa kartoituslomakkeen avulla tehtävän haastattelun avulla osallisuuden kokemuksia jälkihuollossa oleville nuorille.

Lähtökohtana työvälineen kehittämiseksi oli jälkihuoltoyksikön tarve kehittää toimintaansa. Yksikkö tarvitsi työvälineen jolla saa tietoa nuoren tilanteesta ja joka helpottaa ja systematisoi saadun tiedon dokumentointia. Arvioin tässä koko opinnäytetyön prosessia johon kuuluu suunnittelu- ja toteutusvaihe. Suunnitteluvaiheen olen kuvannut luvussa 5 ja sen toteutuksen seuraavassa luvussa.

Odotuksenani oli että toteutus olisi ollut yhtä selkeää ja yksinkertaista kuin olin sen suunnitellut. Pääsääntöisesti toteutus sujui niin kuin olin sen suunnitellut mutta käytännössä työyhteisön aikataulujen yhteensovittaminen oli haastavaa. Tämä näkyi mm. siinä että oli suunnitellut käyttäväni Tuplatiimi-menetelmää työyhteisön kokouksessa tiedon keräämiseen. Kyseinen menetelmä on toimiva kun osallistujia on vähintään 6-8 henkilöä. Työyhteisön kokoukseen osallistui vain viisi henkilöä joten jouduin vaihtamaan menetelmän kyselyyn. Koin kuitenkin että kyseleminen siinä tilanteessa oli toimiva ratkaisu tavoitteeseen nähden.

Aikatauluni opinnäytetyölleni oli kuitenkin turhan tiukka mikä aiheutti sen, että en ehtinyt haastattelemaan testilomakkeen koeversiossa kuin kahta jälkihuollon nuorta. Olin myöskin suunnitellut kokeilevani lopullisen kartoituslomakkeen kanssa tehtävää haastattelua nuorten kanssa, jotta olisin voinut havainnoida sen sopivuutta nuorten osallisuuden tukemiseen. Henkilökohtaisten syiden vuoksi en voinut tätä testausta tehdä.

Aikataulun kiireisyys näkyi myös siinä, että ehdin saada ohjaajilta palautetta vain kahdesta kartoituslomakkeen avulla tehdystä haastattelusta. Olisin toivonut palautetta suuremmalta joukolta työntekijöiltä koska näin olisin voinut varmistaa kartoituslomakkeen ja ohjeistuksen soveltuvuuden kaikille työntekijöille.

Ohjeistuksen tarkoituksena oli antaa ohjeita kartoituslomakkeen käyttöön ja sillä saatavan tiedon dokumentointiin. Saamani palautteen perusteella kartoituslomakkeen avulla tehty haastattelu osoittautui toimivaksi työvälineeksi tiedon keräämiseen nuorilta. Ohjaajat kokivat että avoimilla kysymyksillä ja niihin liittyvillä lisäkysymyksillä he saivat nuoren mielipiteen ja ajatukset hyvin selville. He kokivat että teemat tukivat suoraan yrityksen dokumentointikäytäntöjä ja helpottivat raporttien tekoa sosiaalitoimeen. Teemoihin liittyvät kysymykset he kokivat selkeiksi ja riittävän tarkoin.

Ohjeistuksen jälkihuollon ohjaajat kokivat yksinkertaiseksi, selkeäksi ja ytimekkääksi. He kokivat että tiedon jälkikäsitteilyohjeet antoivat riittävät tiedot siitä, mitä saaduilla tiedoilla

tehdään. Ohjaajat kirjasivat kartoituslomakkeen avulla tehdyllä haastattelulla saadut tiedot ohjeiden mukaan yrityksen tietojärjestelmään teemoittain samoin kuin tietoon tulleet ongelmakohdat. Ohjeiden mukaisesta asioiden jatkokäsittelyn tilasta en ehtinyt saada tietoa, mutta oletuksenani on että asiat hoidetaan annetun ohjeistuksen mukaisesti.

Tavoitteena oli parantaa nuorten osallisuuden kokemuksia jälkihuollossa. Ohjaajien mukaan kartoituslomakkeen mukaisella haastattelulla nuori sai kokemuksen kuulluksi tulemisesta. Tässä mielessä kehittämistehtäväni oli nuorten osallisuutta tukeva. Nuorten haastatteluissa tuli ilmi, että jotta he kokisivat tulleen kuulluksi ja sitä kautta saisivat osallisuuden kokemuksen, pitäisi jollain tavoin konkreettisesti näkyä se, että heidän mielipiteillään on vaikutusta. Tästä syystä liitin ohjeistukseen kohdan siitä, miten esim. nuorten esille tuomien epäkohtien tapauksessa pitäisi toimia. Osallisuuden kokemuksen syntymisessä on tärkeää, että nuoret kokevat pystyvänsä vaikuttamaan omaan jälkihuoltoonsa. Sitä, miten ohjeistus tältä osin toimii käytännössä, en vielä pysty arviomaan.

Kartoituslomakkeesta ja siihen liittyvästä ohjeistuksesta tuli sellainen työväline työyhteisöön kuin suunnittelin. Ohjaajilta saadun palautteen perusteella lomakkeen avulla pystyttiin saamaan kattavasti tietoa nuoren sen hetkisestä elämäntilanteesta. Kehittämistehtävän yhteydessä tehdyn koehaastattelun perusteella arvin että työväline auttaa omalta osaltaan tukemaan jälkihuolto nuorta osallisuuden kokemuksen saamisessa.

Kartoituslomake on vain yksi työväline muiden joukossa kehitettäessä yrityksen jälkihuoltotyötä paremmin asiakkaiden toiveita vastaavaksi. Tämän opinnäytetyön puitteissa en pysty arviomaan sen toimivuutta kehittämisen apuvälineenä. Työyhteisö on omalta osaltaan vastuussa siitä miten nuorilta saatua tietoa arvioidaan ja käytetään jatkossa nuoren tukemiseen ja yrityksen kehittämiseen.

8 Pohdinta

Opinnäytetyöni suunnitteluvaihe oli haastava. Tämä johtui siitä, että jouduin muutamaan kertaan vaihtamaan opinnäytetyön aihetta koska sen toimintaympäristö muuttui kesken prosessin. Koin haastavaksi aiheen rajaamisen riittävästi ja suunnitelman toteuttamisen

aikataulun puitteissa. Omasta mielestäni kahlasin opinnäytetyöni teoreettisen viitekehyyksen, osallisuuden käsitteen, läpi ainakin suomenkielisen kirjallisuuden osalta hyvinkin kattavasti.

Työyhteisöltä saadun palautteen sekä oman arvion perusteella arvioin työn tuotoksena syntyneen työvälineen, kartoituslomakkeen olevan käytännöllinen ja toimiva lisätyökalu yrityksen jälkihuollon työkalupakkiin. Se vastaa työyhteisön ja työntekijöiden tarpeita saada kattavasti tietoa nuoren elämästä. Sitä, miten nuorelta saatua tietoa käytetään nuoren tilanteen arviointiin ja jälkihuoltotyön kehittämiseen yrityksessä, en tämän työn puitteissa pysty arvioimaan.

Uskon että kartoituslomake soveltuu käytettäväksi tiedon keräämiseen nuorilta myös muissa jälkihuoltoa tarjoavissa paikoissa. Kartoituslomakkeen teemat ovat antavat hyvän yleiskuvan käsiteltävistä asioista. Teemoihin liittyviä kysymyksiä on helppoa muokata palvelun tarpeita vastaavaksi. Ohjeistusta voidaan myös soveltaen muokata vastaamaan tarpeita. Kartoituslomaketta käytettäessä tulee huomioida, että käyttäjällä tulee olla riittävät tiedot ja taidot sosiaalisesta vuorovaikutuksesta (Liukkonen 2010: 120).

Kun testausvaiheessa haastattelin nuorta kartoituslomakkeen avulla, esille nousi tilanne, jossa nuorella oli ongelmia omaohjaajansa kanssa. Ohjaajan ja nuoren välillä vallitsee tietynlainen valtasuhde jossa ohjaaja voi käyttää valtaa nuoreen. Miten nuori voi tuoda ongelmalliset kohdat turvallisesti esille? Tilanne vaatii ohjaajalta herkkyyttä tunnistaa tällaiset tilanteet sekä ammattitaitoa kohdata ne. Toisena vaihtoehtona voisi olla muokata jälkihuollonrakennetta niin, että nuorelle löytyy myös toinen kanava tuoda mielipiteensä julki.

Opinnäytetyössäni tapa tuottaa kartoituslomake oli vain yksi, melko traditionaalinen tapa tuottaa työväline. Mielenkiintoista olisi ollut käyttää menetelmiä missä jälkihuoltonuoret olisivat itse aktiivisemmassa ja vastuullisessa roolissa tuottaessa kartoituslomaketta. Toisaalta, jos reunaehdot laajennetaan niin, ettei tietoa tarvitse tuottaa puheella niin mahdollisia esim. taidelähtöisiä menetelmiä voisi käyttää tiedon tuottamiseen ja osallisuuden mahdollistamiseen. Olettaisin että esim. kitaraa soittamalla tai maalaamalla on mahdollista tuottaa vastaavaa tietoa kuin mitä kartoituslomakkeen avulla voi saada. Olettaisin että tällaisessa tapauksessa aikaa kuluu huomattavasti enemmän itse tiedon tuottamiseen sekä saadun tiedon prosessointiin ja käsittelyyn. Toisaalta näkisin, että tällaisella toiminnalla voitaisiin lisätä nuoren osallisuuden kokemuksia enemmän.

Aika ja sen käyttö on mielestäni yksi tärkeä eettisen pohdinnan kohde puhuttaessa lastensuojelutyöstä. Tänä päivänä puhutaan paljon kustannustehokkuudesta ja rahasta. Pitäisikö yrityksessä valita osallisuuden tuottamiseksi sellainen menetelmä jolla osallisuuden kokemus tuotetaan nuorelle mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti? Vaatiiko osallisuuden kokemusten tuottaminen nuorelle paljon aikaa? Eräs vaihtoehto, johon en törmännyt tutustuessani aihealueeseen, on se että en löytänyt yhtäkään menetelmää tai työkalua jota käytettäisiin juuri siellä missä nuoret ovat eniten, netissä. Nuorisotyö ja poliisi toimivat jo nyt netissä nuorten kanssa. Nuorten kanssa työskennellessä olen havainnut että nuoret viettävät hyvin paljon aikaa sosiaalisessa mediassa. Yhtenä jatkokehittelyn ajatuksena voisi olla netissä toimiva, vaivattomasti nuoren saatavilla oleva palvelu. Sosiaalisessa mediassa on miltei rajattomat mahdollisuudet toteuttaa myös esim. jälkihuollon palveluja. Voisiko nuorta tavata ja palveluja tuottaa vaikkapa virtuaalisesti Second lifen maailmassa?

Lähteet

- 1 Antonius, Kristiina 2014. Jälkihuollon päättävät nuoret lastensuojelun asiakaspalautteen antajina. Menetelmällisiä pohdintoja. Pro gradu – tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.
- 2 Creative Commons 2012. Participation models. Citizens, Youth, Online. A Chase through the maze. 2nd edition, November 2012. Verkkodokumentti. <http://www.nonformality.org/wp-content/uploads/2012/11/Participation_Models_20121118.pdf>. Luettu 31.3.2014.
- 3 Francis, Mark - Lorenzo, Ray 2002. Seven realms of children's participation. Journal of environmental psychology 22, 157-169. Verkkodokumentti. <<http://lda.ucdavis.edu/people/websites/francis/sevenrealms.pdf>>. Luettu 1.4.2014.
- 4 Heino, Tarja 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämismahdollisuudet. Helsinki: Valopaino Oy.
- 5 Hirsijärvi, Sirkka – Hurme Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- 6 Hirsijärvi, Sirkka - Remes, Pirkko - Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Otavan Kirjapaino Oy.
- 7 Hotari, Kaisa-Elina 2007. Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. Pro gradu – tutkielma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto.
- 8 Hotari, Kaisa.- Oranen, Mikko. - Pösö, Tarja. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa: Bardy, Marjatta. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 117-132
- 9 Huotari, Rauni 2010. Omillaan toimeentuleva aikuinen? Lastensuojelun jälkihuolto nuoren itsenäisyyden tukijana. Pro gradu – tutkielma. Yhteiskuntatieteiden laitos. Itä-Suomen yliopisto.
- 10 Härkönen, Hanna 2003. Tavataanko toimistolla? Lastensuojelun jälkihuollon toteutuminen täysi-ikäisten kohdalla. Pro gradu - tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos. Helsingin yliopisto.
- 11 Jälkihuolto n.d. Lastensuojelun käsikirja. Verkkodokumentti. <<https://www.sosiaalipolitiikka.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto/>>. Luettu 3.9.2014
- 12 Jälkihuollon toiminnan kuvaus 2014. Desiker-Aurinkomäki Oy. Julkaisematon lähde.
- 13 Jälkihuollon työntekijöiden toimenkuvaus. 2014. Julkaisematon lähde.
- 14 Laaksonen, Sari (toim.) 2004. Jälkihuolto-opas. Lastensuojelunkeskusliitto ry. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Saarijärvi: Gummerus
- 15 Lastensuojelulaki 2007/417

- 16 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812
- 17 Lastensuojelu 2012. Verkkodokumentti. <http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/lastensuojelu>. Luettu 18.5.2014.
- 18 Lastensuojelun palvelujärjestelmä n.d. Verkkodokumentti. <https://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mitaonlastensuojelu/lastensuojelun_palvelujarjestelma/>. Luettu 5.5.2014.
- 19 Lastensuojelun arvot ja periaatteet n.d. Verkkodokumentti. <<https://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mitaonlastensuojelu/arvotjaperiaatteet/>>. Luettu 17.5.2014.
- 20 Liukkonen, Reetta, 2010. Joskus joutsenet näyttävät kurjilta –luovat ja toiminnalliset menetelmät lastensuojelutyössä. Teoksessa Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Toim: Tanskanen, Ilona - Timonen-Kallio, Eeva. Tampere: Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print Oy. 114-130.
- 21 Luomi, Jouko 2008. Tuplatiimin taikaa – Menetelmäanalyysi NLP – viitekehyksessä. Pro gradu – tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Tampereen yliopisto.
- 22 Nivala, Elina 2010. Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Toim: Tanskanen, Ilona - Timonen-Kallio, Eeva. Tampere: Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print Oy.18-25
- 23 Nuorisolaki 2006/72
- 24 Oranen, Mikko 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! – Lapsen osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotienliitto ry. Helsinki: Multiprint Oy.
- 25 Raitakari, Suvi 2006. Neuvottelut ja merkinnät minuuksista. Vuorovaikutuksellisuus ja retorisuus nuorten tukiasumisyksikön palavereissa ja tukisuunnitelmissa. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy Juvenes Print
- 26 Räty, Tapio 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy
- 27 Saastamoinen, Kati 2010. Lapsen asema sijaishuollossa - käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita publishing Oy.
- 28 Suomen perustuslaki 1999/731
- 29 Taskinen, Sirpa 2007. Lastensuojelulaki (417/2007) Soveltamisopas. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- 30 Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. 2005. Laituri-projekti. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- 31 Voutilainen, Niko 2014 . Desiker-Aurinkomäki Oy. Jälkihuollon vastaava. Helsinki. Haastattelu 17.9.2014.
- 32 YK:n yleissopimus lasten oikeuksista. 1989. Yhdistyneet kansakunnat (YK). Verkkodokumentti. <https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf>. Luettu 20.4.2014.

- 33 Vehviläinen, Jukka. 2006. Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt. Helsinki: Hakapaino Oy.

